

”JOKU ASIA LIIKAHTI MAAILMASSA”

Ihmisen ja luonnon suhde ja erilajiset toimijat Johanna Sinisalon *Linnunaivot* -romaanin kertomusmaailmassa

Janniina Rautio

Pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kirjallisuus
Toukokuu 2020

Sisällys

1 Johdanto	3
1.1 Johanna Sinisalo	5
1.2 Ekokritiikki ja materiaallinen ekokritiikki.....	7
1.3 <i>Linnunaivojen</i> rakenne.....	11
1.4 <i>Linnunaivojen</i> lajityypit.....	15
2 ”Jättää jäljen maailmaan” <i>Linnunaivojen</i> eläin- ja ihmishahmot toimijoina	19
2.1 Heidi	21
2.2 Jyrki	24
2.3 Jesse ja kea	28
3 ”Tasmania rikkoo kaiken” Ympäristön ja ihmisen suhde <i>Linnunaivoissa</i>	38
3.1 <i>Pimeyden sydän Linnunaivojen</i> pohjatekstinä	38
3.2 Ympäristön kuvaus	39
3.2.1 Heidin näkökulma ympäristöön	41
3.2.2 Jyrkin näkökulma ympäristöön	46
3.2.3 Jessen ja kean näkökulma	48
3.3 Metsäpalot ja ekokritiikki	51
3.4 Matkustamalla valloittaminen.....	54
4 Päättäntö	57
Lähteet.....	60

1 Johdanto

Tällä hetkellä kaunokirjallisuuden merkittävin eettinen kysymys koskee ihmisen ja luonnon suhdetta (Lahtinen 2017). Tätä aihetta käsittelee Johanna Sinisalon romaani *Linnunaivot* vuodelta 2008. Romaani kertoo päähenkilöiden vaelluksista Uuden-Seelannin ja Australian erämaissa. Tässä pro gradu –tutkielmassa tarkastelen romaanin ihmis- ja eläinhahmoja sekä ympäristön kuvausta teoksessa. Tarkastelen ihmis- ja eläinhahmoja sekä ympäristöä toimijuuden näkökulmasta soveltaen ekokriittistä kirjallisuudentutkimusta.

Tutkimuskysymyksiäni ovat: Millaisia toimijoita romaanissa on? Mikä on erilaisten toimijoiden rooli tarinassa? Mitä erilaisten toimijoiden rooleilla halutaan sanoa ihmisen ja luonnon suhteesta? Miten ihmisen ja ympäristön suhdetta kuvataan romaanissa? Miten ympäristöä kuvataan? Onko ympäristökin romaanissa toimija? Linnunaivoissa näytettäisiin nostavan eläin itsenäiseksi, ajattelevaksi toimijaksi, joten siinä murretaan ihmisen erityisasemaa toimijana. Myös ympäristö on omalta osaltaan toimija sen lisäksi, että se toimii tapahtumien ympäristönä.

Tutkimusmetodeinani on ekokriittikki, henkilöahmoanalyysi, teoksen rakenteen ja kirjallisuudenlajin sekä intertekstuaalisuuden analyysi. Henkilöahmoanalyysissä tarkastelen hahmojen välisiä suhteita ja sitä, millaisia maailmoja romaanin eri hahmot edustavat. Tutkin teoksen rakennetta ja sitä, miten juonen rakentuminen osaltaan muodostaa teoksen kokonaisuutta ja sitä kautta sen ekokriittistä sanomaa. Pohdin myös kirjallisuuden lajia, sillä lajien tarkasteleminen auttaa teoksen eri tulkintamahdollisuuksia mietittäessä. *Linnunaivoissa* on piirteitä eri kirjallisuudenlajeista, samoin kuin romaanin hahmoilla on piirteitä eri eläinlajeilta. Intertekstuaalisten viittausten avaaminen on tärkeässä osassa teoksen tulkinnassa. Suuressa roolissa *Linnunaivoissa* ovat sitaatit Joseph Conradin teoksesta *Pimeyden sydän* (1902), joka toimii pohjatekstinä romaanille. Tutkimusmetodini edustaa ekokriittikkiä, koska tarkastelen teoksen ekokriittisiä teemoja ja sitä, miten ympäristö romaanissa esitetään.

Matkustaminen ja kysymys siitä, mikä saa ihmiset matkustamaan, on myös yksi romaanin teemoista. Pohdin kolmannessa luvussa sitä, millä tavalla Sinisalon ja Conradin teosten rinnastaminen muodostaa osaltaan teoksen sanomaa. *Pimeyden sydän* sijoittuu siirtomaajan Kongoon ja kertoo päähenkilön matkasta Kongojokea pitkin viidakon syvyyksiin.

Sekä Sinisalon että Conradin teoksissa matkustetaan tuntemattomaan maahan ja molemmissa teoksissa ympäristö on tärkeässä roolissa. Molemmissa teoksissa esiintyy myös ajatus *valloittamisesta*. *Pimeyden sydämessä* valloittamisen kohteena on siirtomaajan Kongo, *Linnunaivoissa* taas valloitetaan vaeltamalla Uutta-Seelantia ja Australian Tasmaniaa.

Tutkielman teoreettisena lähtökohtana on ekokriittinen kirjallisuudentutkimus ja materiaalinen ekokritiikki. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus eli ekokritiikki lyhyesti sanottuna tutkii kaunokirjallisuutta siitä näkökulmasta, miten se kuvaa ihmistä ympäröivää luontoa (Lahtinen & Lehtimäki 2009, 8). Ekokritiikki sopii tutkielman teoreettiseksi lähtökohdaksi, sillä romaanissa otetaan kantaa siihen, millainen ihmisen ja luonnon suhde on ja siihen millainen sen tulisi olla. Tutkielmani sivuaa myös eläintutkimusta (*animal studies*), sillä yksi tarkastelemistani hahmoista teoksessa on lintu.

Ekokritiikin lisäksi tutkielmassa on mukana materiaalisen ekokritiikin näkökulma. Materiaalinen ekokritiikki on Serevella Iovinin ja Serpil Oppermanin kehittämä ekokritiikin suuntaus, jossa korostetaan materiaalin aktiivista roolia. Tutkielmassani tarkastelen ihmis- ja eläintoimijoiden lisäksi myös romaanissa esiintyvää ympäristöä mahdollisena toimijana, joten uskon materiaalisen ekokritiikin sopivan tältä osin tutkielmani lähtökohdaksi. Materiaalinen ekokritiikki on suhteellisen uusi suuntaus. Suomessa ainakin Juha Raipola on hyödyntänyt materiaalista ekokritiikkiä väitöskirjassaan *Ihmisen rajoilla: Epävarma tulevaisuus ja ei-inhimilliset toimijuudet* Leena Krohnin *Pereat Munduksessa* (Raipola 2015).

Johanna Sinisalon monia muita teoksia on tutkittu paljon, mutta *Linnunaivot* on vielä toistaiseksi vähemmän tutkittu teos. Pirjo Lyytikäinen on *Avaimen* artikkelissaan kirjoittanut teoksesta näkökulmanaan teoksen realismin suhde fantasiaan ja allegoriaan (Lyytikäinen 2015). Lähellä oman tutkielmani aihepiirejä on myös Anne Hyypän pro gradu -tutkielma ”*Eläin. Eläin?*” *Inhimillisen ja ei-inhimillisen väliset rajapinnat* Johanna Sinisalon romaaneissa *Ennen päivänlaskua ei voi* ja *Enkelten verta* (Hyypä 2018). Hyypän mukaan Sinisalon teoksissa ihmisten ja eläinten välinen raja hämärtyy ja niiden välistä hierarkiaa puretaan. Tutkielma käsittelee eri romaaneja kuin omani, mutta ekokriittinen näkökulma on romaaneille yhteinen.

Oman kandidaatintutkielmani tein vuonna 2016 Sinisalon esikoisromaanista *Ennen päivänlaskua ei voi* (2000), tarkastelun kohteenani romaanin eläinkäsitys. Tässä

tutkielmassa jatkan siis Sinisaloon ja ekokritiikin parissa, mutta näkökulmani on ihmisen ja eläimen suhteen lisäksi myös ympäröivässä luonnossa ja siinä, millaisia toimijoita romaanissa esiintyy.

Tutkielman motiivina on tarkastella sitä, millaista eläin- ja luontokäsitystä *Linnunaivot* edustaa. Johanna Sinisalo on ottanut kantaa luontokäsityksiin useilla romaaneillaan. Esimerkiksi *Ennen päivänlaskua ei voi* käsittelee ihmisen ja eläimen suhdetta. Teos purkaa ihmisen ja eläimen välistä dualismia, siinä ihmisellä on eläimellisiä ominaisuuksia ja eläimellä inhimillisiä. Romaanissa otetaan myös kantaa ihmisen toimintaan ja kritisoidaan sitä, että ihminen on vienyt elintilaa muilta eläimiltä ja saastuttanut ympäristöä, mistä muut eläimet saavat kärsiä. (Rautio 2016, 20.)

Linnunaivot käsittelee samoja teemoja. Jo romaanin nimi viittaa lintuun. Käsittelemme lintujen älykkyydestä on uuden tutkimuksen myötä muuttunut paljonkin viime aikoina. Niiden älykkyys muistuttaa kovasti ihmisten älykkyyttä, ne ovat hyviä loogisessa päättelyssä ja oppivat ja tunnistavat jopa esimerkiksi englannin kielen sanoja. (Esim. Pepperberg, 2002.) Eläinten mentaalisia kykyjä tutkiva kognitiivinen etologia on tutkimusalana uusi, ja usein tutkimustuloksetkin jäävät median huomion ulkopuolelle ja näin pimentoon suurelta yleisöltä (Aaltola 2013, 13).

Tietomme eläimistä lisääntyy ja sen seurauksena eläinkäsityksemme tulisi muuttua. Myös ympäristökäsitys laajemmin kaipaa päivittämistä. Ilmastonmuutosta, eläinten hyväksikäyttöä ja sukupuuttoaaltoja ei tällaisessa mittakaavassa ilman ihmistä olisi. Se, millaiseksi ymmärrämme luonnon, vaikuttaa siihen, miten sitä kohtelemme.

1.1 Johanna Sinisalo

Johanna Sinisalo (s. 1958) on Tampereella asuva kirjailija, joka on julkaissut muun muassa lyhytproosaa 1980-luvulta lähtien, mutta jonka esikoisromaanin *Ennen päivänlaskua ei voi* julkaistiin vasta vuonna 2000. Ennen täyspäiväiseksi kirjailijaksi ryhtymistään Sinisalo työskenteli pitkään mainostoimistossa. Tämän työn hän kuitenkin jätti, mihin vaikutti se, että siinä työssä hän ei voinut parantaa länsimaisen kulutusyhteiskunnan oloja (Aaltio, 2018).

Ennen esikoisromaanin kirjoittamista Sinisalo oli tunnustettu tieteiskirjailijana Suomessa ja ulkomailla. Sinisalon töitä on palkittu paljon, esimerkiksi Turun Science Fiction seuran parhaalle kotimaiselle science fiction tai fantasianovellille myöntämän Atorox-palkinnon Sinisalo on saanut useita kertoja vuosina 1986–2001. Sinisalo pitää vuotta 1985 läpimurtovuotenaan fantasianovellistina, sinä vuonna Atorox-äänestyksessä kaikilla kolmella parhaalla sijalla oli Sinisalon novelleja. (Sinisalo 2008, 21).

Kirjailijan varhaisempaa tuotantoa on julkaistu kokoelmassa *Kädettömät kuninkaat* (2005), mihin on koottu kauhu- scifi- ja fantasialyhytproosaa vuosilta 1985–2004. Kokoelmassakin julkaistu novelli ”Baby Doll” (2002) on valittu Yhdysvalloissa Year’s best SF 13 antologiaan (2008), mikä on harvinaista anglosaksisen kielialueen ulkopuolelta tulevalle novellille. Novelli on käännetty useille kielille. Sinisalon novelli ”Palvelukseen halutaan kokenut neitsyt” (1985) on käännetty ja julkaistu jopa esperantoksi vuonna 1987. Romaanien ja novellien lisäksi Sinisalo on tehnyt myös sarjakuvakäsikirjoituksia ja kuunnelma- ja näytelmäkäsikirjoituksia radioon ja televisiolle 1980-luvun puolestavälistä lähtien.

Myös esikoisromaanin *Ennen päivänlaskua ei voi* on voittanut useita palkintoja Suomessa ja ulkomailla, ja se on käännetty 14:lle eri kielelle. Romaani on käännettyin suomalaisen tieteisfiktion edustaja (Soikkeli 2013, 289.) Romaanissa rakennetaan vaihtoehtoishistoria, minkä maailmassa peikot ovat todellisia, jokseenkin harvinaisia eläimiä. Tarina sijoittuu Tampereelle ja kertoo nuoren miehen ja hänen löytämänsä ja pelastamansa peikon suhteesta. Romaaniin on sisällytetty runsaasti sitaatteja, jotka tuovat lisätietoa peikkolajista. Katkelmiin kuuluu muun muassa uutisartikkeleita, tietokirjatekstejä ja suomalaista peikkoihin liittyvää mytologiaa. Teoksen teemoja ovat ihmisten väliset valtasuhteet sekä ihmisten suhde eläimiin ja luontoon. Vuonna 2004 Sinisalo sai kansainvälisen James Triptee Jr. –palkinnon, joka on tarkoitettu kirjailijoille, jotka laajentavat käsitystä sukupuolesta.

Sinisalo harrastaa vuoristovaellusta, mikä näkyy monissa hänen teoksissaan. Esimerkiksi novelli ”Grande Randonnée” (2005) kertoo Alpeille sijoittuvasta vaelluksesta. Kokoelmateos *Salattuja voimia* sisältää vaellusaiheisia novelleja ja pienoisromaanin. Kokoelman loppuun on jopa koottu käytännön neuvoja retkiin valmistautumiseen ja vaeltamiseen. (Kirjasampo ”Johanna Sinisalo” 23.1.2019) Sinisalo on itse vaeltanut myös

Uudessa-Seelannissa ja Australiassa, mihin tutkielman kohteena oleva romaanikin sijoittuu.

Sinisalo on käsitellyt luontoteemoja sekä ihmisten välisiä valtasuhteita myös myöhemmissä romaaneissaan. Sinisalolta on ilmestynyt yhteensä kahdeksan romaania, joista toiseksi uusin on 2018 julkaistu *Renaten tarina*. Teos pohjautuu *Iron Sky I* –elokuvaan, jonka käsikirjoittajana Sinisalo toimi. *Renaten tarina* perustuu *Iron Skyn* varhaisiin käsikirjoituksiin sekä Sinisalon tekemään muuhun taustatyöhön.

Jari Olavi Hiltusen (2018) mukaan teos on ”jotain kunnan seikkailuromaanin ja romanttisen tyttöromaanin välimaastosta. Scifi on romaanissa kolmannella sijalla.” Verrattuna parodiatyylliseen elokuvaan teos on kuitenkin vakavasävyinen ja ottaa kantaa myös esimerkiksi ympäristötematiikkaan. Hiltusen mukaan vakavampien teemojen käsittely tekee *Renaten tarinasta* ”mahdollisesti jopa Sinisalon tärkeimmän teoksen, johon hänen tähänastinen tuotantonsa on tähdännyt”. (Jari Olavi Hiltunen 2018.) Myös *Renaten tarina* käsittelee ympäristöä esimerkiksi kerskakuluttamista ja muovin käyttöä kritisoimalla. Tärkeänä teemana teoksessa on myös ääri-ideologioiden kritisoiminen. Teoksen jälkisanoina kirjailija kertoo romaanin kuvaavan yleisesti ottaen ”ihmisten ajatonta tyhmyyttä” (Sinisalo 2018, 358).

1.2 Ekokritiikki ja materiaallinen ekokritiikki

Länsimaisessa ajattelussa on 1900-luvun alusta lähtien ja sitä ennenkin ollut vallalla ajattelu, jossa ihminen erotetaan kielensä ja käsitteellisen ajattelunsa perusteella muusta maailmasta irralliseksi ja yläpuoliseksi olennoiksi (Lummaa 2014, 267). Tätä erottelua on perusteltu esimerkiksi sillä, että ihmiset ovat tietoisia itsestään, kun taas esimerkiksi eläimiä on pidetty tähän kyvyttömänä. Eläimet on nähty osana luontoa, ja toisin kuin ihmisen, niiden käyttäytymisen on ajateltu olevan seurausta siitä, mitä biologista lajia ne edustavat.

Ihminen sen sijaan voi tämän käsityksen mukaan vapaammin vaikuttaa käyttäytymiseensä. Tiede on pitänyt yllä jakoa ihmisiin ja eläimiin korostamalla ihmisen älyä, kieltä, kulttuuria ja teknisiä taitoja, jotka ovat mahdollistaneet ihmisen ”nousun luonnollisesta maailmasta”. Samanaikaisesti on kuitenkin yleisesti hyväksytty

darwinilainen ajatus siitä, että ihminen on vain yksi evoluution kulussa kehittynyt laji muiden joukossa. (Pivetti 2005, 40.)

Sellaista jakoa ihmisiin ja eläimiin, jossa nämä kaksi nähdään jopa vastakohtina toisilleen kutsutaan dualismiksi. Dualismi kuitenkin kaatuu biologiseen mahdottomuuteen. Ihminen voi pitää itseään erityisenä oliona muihin eläimiin verrattuna, mutta jos ihminen on kehittynyt evolutiivisesti kuten muutkin lajit, ihminen ei voi olla muiden lajien ”vastakohta”. (Aaltola 2013, 14.)

Samalla tavalla kuin ihminen on erottanut itsensä muista eläimistä, on ihminen halunnut erottautua luonnosta ylipäätään. Kun tieteellinen maailmankuva alkoi 1600-luvulla kehittyä, ympäristöön ei enää suhtauduttukaan elämää tarjoavana ”äiti maana”. Maailma nähtiin ”suurena koneena” ja sen ajateltiin koostuvan tiettyjen sääntöjen mukaan toimivista osista, joita voitiin ymmärtää ja hallita. Järjestä tuli työkalu, jolla luonto haluttiin saada täydelliseen hallintaan. Ihmisestä tuli sekä luonnon hallitsija että omistaja. Ekokriitikot kritisoivat tällaista pelkästään tieteellistä maailmankatsomusta reduktiiviseksi, sillä se on sirpaloitunut ja mekaaninen, sen sijaan että se olisi kokonaisvaltaisempi ja ”orgaanisempi”. Lisäksi se on hyödyttänyt kapitalistista järjestelmää, joka voi muuttaa ympäristön tuotteiksi ja kaupallisiksi resursseiksi. (Garrard 2004, 61–62.)

Toisaalta ekokritiikin tarkoitus ei ole kuitenkaan muodostaa maailmankuvaa, joka olisi joko puhtaasti tieteellinen tai esimerkiksi panteistinen. Garrard huomauttaa myös, että harva kulttuuri edustaakaan puhtaasti kumpaakaan äärimmäistä näkemystä (Garrard 2004, 63). Garrardin mukaan tärkeintä on puhua vastuullisuudesta ympäristöä kohtaan. Hän huomauttaa myös, että tässä tarkoituksessa ympäristötieteet voivat olla panteismia hyödyllisempiä oppeja. ”The fundamental problem of responsibility is not what we humans *are*, nor how we can ‘be’ better, more natural, primal or authentic, but what we *do*.” (Garrard, 71) Ekokritiikkiin kuuluu ihmisen ja ympäristön suhteen määrittely, mutta Garrard korostaa tässä sen motiivia. Kaiken määrittelyn tarkoituksena on kuitenkin selkiyttää, miksi toimimme esimerkiksi ympäristöä kohtaan kuten toimimme, miten meidän tulisi toimia ja miten voimme muuttaa toimintaamme.

Kirjallisuudentutkimuksessa käsitystä ihmisestä, luonnosta ja niiden suhteesta tutkii ekokriittinen kirjallisuudentutkimus. Cheryll Glotfelty määrittelee ekokritiikin kirjallisuuden ja fyysisen ympäristön välisen suhteen tutkimukseksi. (Glotfelty 1996,

xix). Greg Garrard toteaa ekokritiikin laajimmillaan olevan inhimillisen ja ei-inhimillisen suhteen tutkimusta kulttuurin historiassa sisältäen myös käsitteen ”ihminen” kriittisen analyysin. (Garrard 2012, 5).

Ekokritiikki eroaa muista kirjallisuusteorioista sen läheisessä suhteessa ympäristötieteisiin. Ekokritiikin välineillä ei välttämättä pystytä käsittelemään aivan samoja kysymyksiä kuin ympäristötieteissä, mutta on kuitenkin tärkeää rikkoa tieteenalojen rajoja, sillä ongelmat ovat samoja tieteenalasta riippuen. Kysymyksiä täytyy lähestyä sekä tieteellisestä että kulttuurintutkimuksen näkökulmasta. (Garrard 2012, 5, 16.)

Yhteistä ekokritiikille ja esimerkiksi feministiselle ja marxilaiselle tutkimukselle on se, että se on poliittista. Ekokritiikki on sitoutunut ”vihreään aatteeseen” ja sillä on yhteisiä näkemyksiä ekofeminismin, sosiaalisen ympäristötieteen sekä ympäristöetiikan kanssa. (Garrard 2012, 3–4.) Tutkimuksen teko usein on poliittista, mutta ekokritiikki on poikkeuksellisen avoimesti poliittista ja ottaa kantaa ympäristökysymyksiin.

Ekokritiikki on suhteellisen uusi kirjallisuudentutkimuksen haara. (Garrard 2012, 18). Sen historia liittyy ympäristönsuojelun historiaan. Modernin ympäristönsuojelun alkuna ja herätyksenä pidetään Rachel Carsonin teosta *Äänetön kevät* (*Silent Spring* 1962). *Äänetön kevät* on tietokirja, joka havainnollistaa hyönteismyrkky DDT:n haitallisia ympäristövaikutuksia. Teos alkaa kaunokirjallisella osiolla, joka kuvaa ympäristöä ennen ja jälkeen ihmisen aiheuttamia muutoksia. (Garrard 2012, 1–2.)

1900-luvun loppupuolella kiinnostus ympäristön ja kirjallisuuden suhteen tutkimiseen alkoi kasvaa hurjasti ympäri maailmaa. Glotfelty havainnollistaa tätä kasvua aiheesta julkaistujen antologioiden määrällä. Vuosina 1990–1995 antologioita julkaistiin seitsemän kun taas viiden seuraavan vuoden aikana niitä julkaistiin 18. Aiheet laajenivat esimerkiksi kaupunkiympäristöjen esityksen tutkimukseen. Vuosina 2001–2005 julkaistiin 23 antologiaa, jotka sisälsivät esimerkiksi eläinaiheita ja lastenkirjojen tutkimusta. Vuosina 2006–2010 mukaan tulivat postkoloniaalinen sekä queer-näkökulma ja ekokritiikkiin liittyen julkaistiin entistä useammassa maissa. Pelkästään vuosina 2011 ja 2012 antologioita julkaistiin tai oltiin julkaisemassa 20. (Glotfelty 2012, ix–x .)

Ekokritiikille läheinen tutkimussuuntaus on myös eläintutkimus. Eläintutkimus on uusi monitieteinen tutkimusala, joka ekokritiikin tavoin tutkii ihmisen ja ympäristön suhdetta,

mutta tutkimuksen painopiste on eläimissä. Kirjallisuudentutkimuksessa se tarkoittaa usein ihmisen ja eläimen välisen suhteen esittämisen sekä eläinrepresentaatioiden tutkimusta. Lisäksi eläintutkimukseen liittyvät esimerkiksi sellaiset kysymykset, kuten kysymys ihmisyydestä, ”the issue of personhood”, tai kuka voi olla oikeussubjekti. (Brooker, Selden & Widdowson 2017, 271–272.)

Ekokritiikki yhdistetään usein posthumanismiin, sillä molemmat suuntaukset pyrkivät haastamaan vanhoja käsityksiä inhimillisen ja ei-inhimillisen suhteesta ja purkamaan siihen liittyvää dualistista ajattelua. Posthumanistisessa tutkimuksessa on nähtävissä jako kahteen ryhmään: ihmisten ja eläimen suhteen tutkimukseen sekä ihmisen ja koneen suhteen tutkimukseen. Posthumanismin historiaan liittyy kybernetiikan tutkimus (Lummaa & Rojola 2014, 14–21) mihin ekokritiikki taas ei ole keskittynyt. Yksi posthumanismin ja ekokritiikin ero on myös teosten ja tekstien rooli. Posthumanismissa tekstit toimivat ennemminkin keskustelun aloittajina kuin varsinaisina tulkinnan ja analyysin kohteina. (Lummaa & Rojola 2012, 22.)

Posthumanistisessa ajattelussa nähdään tärkeänä myös ihmisyyden ja ihmisen paikan perusteellinen uudelleenarviointi. Lummaa ja Rojola (2014, 22) esittävät, että ekokriittisen tutkimuksen sisällä on käynnissä posthumanistisista ja uusmaterialistisista teoretisoinneista vaikuttanut keskustelu, erityisesti eurooppalaisten tutkijoiden kesken. Tällä he viittaavat materiaaliseen ekokritiikkiin, joka pohtii inhimillisen ja ei-inhimillisen elämän suhdetta ”kaksisuuntaisena materiaalisena ja prosessuaalisena ilmiönä”. Se ei ole enää vain ei-inhimillisiä kohteita koskevien esitysten ja niiden ideologisuuden tutkimusta vaan sen sijaan käsittää kaiken tapahtuvan kokonaisuutena, jossa inhimillistä toimijaa ei erotella ei-inhimillisestä.

Koska tarkastelen tutkielmassani *Linnunaivojen* erilaisia toimijoita, sopii materiaalisen ekokritiikin näkökulma teoksen analysointiin. Materiaalinen ekokritiikki pyrkii purkamaan toimijuuteen liittyviä oletuksia, joissa ihminen on toimija ja ei-inhimillinen materia sen sijaan passiivista, ilmaisukyvyttöä massaa. (Iovino & Oppermann 2014, 2).

Vaikka biologisessa mielessä materia erotellaankin elävään ja elottomaan, materiaalisessa ekokritiikissä ei tällaista erottelua nähdä. (Iovino & Oppermann, 3). Toimijoina voi siis olla ihmisiä, eläimiä, kasveja, bakteereita tai biologisessa mielessä elotonta materiaa kuten kiviä. Sen sijaan että tapahtumat ja toiminnot olisivat yksittäisen toimijan aiheuttamia, kaikki tapahtuu vuorovaikutuksessa eri toimijoiden välillä. (Iovino

& Oppermann, 7). Kuten Oppermann huomauttaa, tarinoiden tulkitsemisessä ei ole kyse personifikaatiosta. (Oppermann 2014, 30) Ei ole syytä erotella materiaa elävään ja elottomaan vaan merkittävää on kyky reagoida (Oppermann, 34). Kaikki ”yksiköt” ovat siis vain osia tapahtumien ketjussa, kaikki toimijoita omalta osaltaan.

Materialla on kyky ilmaista itseään, ”kertoa tarinoita”, kuten materiaalisessa ekokritiikissä nähdään (Iovino & Oppermann, 7). Kun materiaalista ekokritiikkiä sovelletaan kirjallisuudentutkimukseen, voidaan tarkastella sitä, miten näitä tarinoita kirjallisuudessa kerrotaan ja miten näitä tarinoita voidaan tulkita. Tutkimuksen kohteena on siis se, millaisen kuvan kirjallisuus antaa ympäristöstä, elollisesta tai elottomasta ja millaista luontokäsitystä se sitä kautta välittää.

1.3 Linnunaivojen rakenne

Romaanin kerronnassa käytetään näkökulmatekniikkaa, jossa kerronta rakentuu pääasiassa Heidin ja Jyrkin vuorotteleviin minäkertojaosuuksiin. Kerrontaosuuksien alussa on aina kertojan nimi sekä aika- ja paikkatietoja silloin kun ne vaihtuvat. Päähenkilöt aloittavat vaelluksensa Uudesta-Seelannista ja se loppuu Australiaan, mutta katkelmat eivät noudata kronologista järjestystä. Katkelmat, jotka sijoittuvat Uuteen-Seelantiin ja Australiaan ennen päähenkilöiden Tasmaniaan saapumista, on kerrottu imperfektissä. Tasmaniaan sijoittuvat katkelmat taas on kerrottu preesensissä, mikä sekä helpottaa ajan hahmottamista romaanissa että korostaa Tasmanian tärkeää osuutta tarinassa.

Teoksessa on myös Heidin veljen Jessen kertomia osuuksia, jotka on teoksessa erotettu kursivoinnilla. Näissä osioissa kertojaa ei ole ilmoitettu, mutta sen voi päätellä siitä, että kertoja tietää samoja asioita kuin Jesse, hän puhuu esimerkiksi Heidin ja Jessen yhteisestä isästä. Viimeinen kursivoitu osuus sen sijaan ilmeisesti ei ole Jessen kertomaa vaan romaaniin saadaan vielä yksi kertoja: ”Ja sitten olen ilmassa, nousen ylemmäksi parilla siiveniskulla ja katson...” (LA, 329.) Tässä kertojana on siis siivekäs olento, lintu. Jessen tai linnun kertomissa osuuksissa kertojaa ei ole kuitenkaan nimetty, joten päättelyminen jää lukijan vastuulle.

Kaikki romaanin kertojat ovat romaanin hahmoja, jotka osallistuvat romaanin tapahtumiin. Gérard Genetten jaon mukaan kertojat voi siis luokitella intradiegeettis-homodiegeettisiksi kertojiksi. F. K. Stanzel painottaa kertojien luokittelussa hahmon osallisuutta tarinassa. (Genette 1980, Stanzel 1984, sit. Abbott 2005, 342.) *Linnunaivoissa* kaikki hahmot ovat osallisina tarinassa, mutta linnun osallisuus jää osittain arvailun varaan. Linnun näkökulma tapahtumiin saadaan vasta aivan lopussa, muutoin sen osallisuudesta saadaan tietoa vain Heidin ja Jyrkin fokalisoinnin kautta.

Wayne Boothin mukaan tärkeää on arvioida myös kertojan luotettavuutta (Booth 1983, sit. Abbott 2005, 342). *Linnunaivoissa* kertojat ovat mukana tarinassa ja näkevät ainoastaan oman näkökulmansa tapahtumiin. Näin ollen kertojia ei voida pitää kovin luotettavina. Esimerkiksi Heidi epäilee välillä itsekin omaa muistiaan (LA, 228), mikä vielä lisää tunnetta kerronnan epäluotettavuudesta. Tarinaan jää myös selittämättömiä aukkoja, joita täyttämällä ja eri kertojien osuuksia yhteensovittamalla tarina muodostuu.

Kerronta on suoraa kerrontaa, jossa hahmot vuorotellen esittävät omaa sisäistä monologiaan. Heidin ja Jyrkin osuuksissa mukana on myös henkilöiden välistä dialogia, joka on esitetty sekä suorina että epäsuorina lainauksina. Jyrki ja Heidi kertovat samoista tapahtumista omissa kertojaosuuksissaan. Vaihtuva fokalisoija tuo esiin henkilöiden erilaisen suhtautumistavan asioihin, kun päähenkilöt käsittelevät asioita omasta näkökulmastaan eivätkä aina ymmärrä toisiaan.

Henkilökeskeinen kerronta ja epäluotettavat kertojat jättävät paljon lukijan vastuulle. Vaikka teoksessa on paljon jopa saarnaavia kerrontaosuuksia, lähinnä Jyrkin osalta, ei teos silti anna valmiita vastauksia käsittelemiinsä aiheisiin. Eri hahmoilla on erilaisia tietoja, taitoja ja asenteita, ja teoksen sanoma muodostuu näiden kokonaisuudesta. Hahmot saavat tietonsa ja käsityksensä eri tavoin, ja suhtautuvat niihin eri tavoin, objektiivista tietoa ei ole.

Teokseen on sisällytetty aidon oloisia kea-lintua käsitteleviä lehtiartikkeleita ”Natural History Digest”-lehdestä, jonka Heidi tarinassa löytää erään tuvan pöydältä. Artikkelien tekstit on kuitenkin romaanissa erotettu muusta tekstistä eri sivuille. Vaikka lehtiartikkelit eivät ole aitoja, ne antavat totuudenmukaista tietoa oikeasti olemassa olevasta kea-papukaijasta. Tällainen ei-fiktiivisten tekstikatkelmien sijoittaminen kerronnan lomaan on tyypillistä Sinisalon teoksille. Faktojen paikkansapitävyyden tarkistaminen kuitenkin

jää lukijan vastuulle. Vaikka kea on oikeasti olemassa oleva lintu, romaanissa lintu saa yliluonnollisia piirteitä, kun se esimerkiksi itse kertoo omista ajatuksistaan.

Osana tutkielmaa tarkastelen myös teoksen intertekstuaalisuutta. Kaikki tekstit muodostuvat suhteessa aiemmin tehtyihin teksteihin. Kaikki kielen systeemit ja merkitykset ovat muodostuneet muissa teksteissä ja suhteessa muihin teksteihin. Nykyään ajatellaan, että tekstillä ei itse asiassa edes ole itsenäistä merkitystä ilman suhdetta muihin teksteihin. Lukiessa vertaamme aina tekstiä kaikkiin muihin lukemiimme teksteihin ja lukeminen onkin tekstien välillä liikkumista. Merkitykset muodostuvat näistä suhteista. Jokaisella lukijalla on siis mukanaan oma kokemuksensa teksteistä ja näin ollen lukukokemuksin on aina kaikille lukijoille hieman erilainen. (Graham 2011, 6–7.)

Linnunaivoissa tärkeimpänä pohjatekstinä toimii Conradin *Pimeyden sydän*, johon teoksessa usein avoimesti viitataan. Tarinassa Heidi on useaan otteeseen lukenut Joseph Conradin teoksen *Pimeyden sydän*. Suurin osa sitaateista on erotettu muusta tekstistä omille sivuilleen, mutta välillä myös Heidin kertomissa osuuksissa lainataan teosta suoraan. ”Aloin jossain vaiheessa osata sen Joseph Conradin kirjan ulkoa. Se kuiskaa päässäni.” (LA, 13.) Sitaatteja on teoksessa melkein kaksikymmentä, joten Conradin teos on merkittävässä osassa romaanissa. *Pimeyden sydän* toimii pohjatekstinä romaanille, sillä matkan edetessä viitataan säännöllisesti myös Conradin teoksessa tapahtuvaan matkaan. Tähän aiheeseen palaan luvussa 3.

Teoksen tapahtumat sijoittuvat pääasiassa vaelluksiin Uuteen-Seelantiin helmikuussa ja Australian Tasmaniaan maaliskuussa 2007. Lisäksi katkelmissa palataan aikaan noin vuotta aikaisemmin, jolloin päähenkilöt tutustuvat toisiinsa. Tarinan kertominen alkaa Tasmanian vaelluksen alusta. Heidi ja Jyrki ovat vaeltaneet yhdessä jo Uudessa-Seelannissa, mutta he kaipaavat vielä haastavampaa, koskemattomampaa erämaata. Lisäksi metsäpalo manner-Australiassa sekoittaa heidän suunnitelmiaan mennä sinne vaeltamaan.

Tasmania onkin erityisesti kokeneemmalle Jyrkille juuri halutunlainen kohde: ”Täällä ei ole tupia, ei majoja, ei rangereita. Ei ole vaahtomuovipatjoja, lavuaareja, vesitankkeja, tulisijoja, kompostikäymälöitä. Ei varmaan enää edes kännykkäkenttää.” (LA, 28.) Kirjan sisäkannessa on Tasmanian kartalle merkittynä reitit ja pysähdyspaikat, joita romaanin päähenkilöt kulkevat, mikä korostaa sitä, että tapahtumat sijoittuvat oikeasti olemassa

oleviin paikkoihin. Kartta myös auttaa seuraamaan päähenkilöiden etenemistä vaellusreiteillä.

Teoksen juonen kannalta tärkeimmät tapahtumat sijoittuvat Tasmaniaan. Uudessa-Seelannissa Heidi tutustuu vaelluselämään ja saa tarpeellista kokemusta myöhempiä vaelluksia varten. Tasmaniassa reitit ovat usein vaikeakulkuisia ja väsyttäviä. Myös matkakumppanit käyvät välillä toistensa hermoille.

Päähenkilöillä on matkassa mukanaan lentoyhtiöltä saatu kätevä pieni vesipullo, vompatin pullo, niin kuin he sitä kutsuvat, mutta se katoaa matkan aikana. Myöhemmin pullo tulee kulkijoita matkan varrella vastaan, mikä aiheuttaa tietenkin ihmetystä retkeilijöissä. Polku on hyvin harvaan kuljettu, ja kukaan ei ole ohittanut kulkijoita vähään aikaan. Katoamiseen ei vielä tässä vaiheessa saada selitystä, vompatin pullon löytyessä Heidi huomauttaa, että pulloon on ilmestynyt pitkittäisiä naarmuja, mitä siinä ei kadotessa ollut.

Myöhemmin muutkin esineet vaihtavat kummallisesti paikkaa ja vaikuttaa siltä, kuin joku tekisi päähenkilöille kiusaa. Päähenkilöiltä häviää matkan varrella sytytin, ”triviaali, oranssi ja sileä” (LA, 292) mikä tietysti vaikeuttaa päähenkilöiden elämää. Vaellus ei kuitenkaan lopu siihen. Sen sijaan vaellus loppuu siihen, kun päähenkilöt joutuvat metsäpalon saartamiksi. He ovat kuitenkin kirjoittaneet nimensä rekisterikirjaan aiemmin, joten heitä osataan etsiä ja he selviävät ehjinä.

Lopun tapahtumien, metsäpalon ja siitä selviämisen, jälkeen tapahtumia kommentoi kolmas osapuoli: ”*Se oli vielä hetki sitten näissä kynsissä, auringonlaskun värinen, pieni ja sileä, ja katsokaa nyt. Teen laiskan kaarroksen kuuman pyörteen nosteessa ja tarkastelen maailmaan jättämäni jälkeä.*” (LA, 329.) Teoksen lopussa, toiseksi viimeisellä sivulla kertojaksi tulee siis lintu. Lintu on pidellyt sytytintä hetki sitten ja koska hän tarkastelee maailmaan jättämänsä jälkeä, voi lopusta tulkita, että lintu on sytyttänyt metsäpalon tahallaan. Mahdollisesti lintu on syypää muihinkin tavaroiden katoamisiin. Tähän viittaa myös se, mitä lintulajin ominaisuuksista kerrotaan kirjassa.

Teoksessa on neljä artikkelia ”Natural History Digest” -lehdestä otsikolla ”Kea – the open program bird”. Artikkeleissa kerrotaan lintujen olevan hyvin fiksuja, uteliaita ja kekseliäitä. Kun niillä on riittävästi ruokaa, ne käyttävät aikaa pelailemalla ja kisailemalla. (LA, 155–156.) Lisäksi ne ovat tuhoeläimiä, jotka kiusaavat ihmisiä

hajottamalla muun muassa teltojen ja autojen hajotettavissa olevia osia. ”Nokallaan ja kynsillään ne pystyvät manipuloimaan helpostikin monia ihmisen kätevyydelle mitoitettuja esineitä ja laitteita”. (LA, 265.)

Vaikka artikkelit eivät olekaan aitoja, pitää niiden antama kuva kea-linnusta paikkansa. Tarinassa päähenkilöt tapaavat tällaisen linnun kerran. Heidi yrittää ruokkia kea-lintua, mutta puistonvartija näkee sen, ja kieltää ehdottomasti ruokkimasta lintuja. ”Kun ne saavat turisteilta liikaa jalostettuja hiilihydraatteja, ne eivät jaksakaan nähdä vaivaa ruokansa eteen. Ja sitten ne kehittävät sijaistoimintoja”. (LA, 107.) Sijaistoiminnoilla tarkoitetaan juurikin esimerkiksi ihmisiltä varastelemista ja ihmisten tavaroitten rikkomista. Kun nämä tiedot yhdistetään siihen, että romaanin päähenkilöiltä häviää ruokaa ja satunnaisia tavaroita, on helppo kuvitella, että vaeltajien tavaroita varastelee tällainen kea-lintu.

1.4 Linnunaivojen lajityypit

Johanna Sinisalo on kirjoittanut paljon tieteiskirjallisuutta, ja varsinkin hänen kirjailijauransa alkuaikoina hänet tunnettiin tieteiskirjailijana. Romaanituotantoaan Sinisalo ei enää laske tieteiskirjallisuudeksi (Kirjasampo 21.11.2018). Romaaneissaan hän kuitenkin yhdistelee piirteitä eri kirjallisuudenlajeista, myös tieteiskirjallisuudesta.

Teosten tulkinnassa lajien näkökulmasta on kyse ”mielekkäiden, tulkinnan kannalta relevanttien ja kiinnostavien yhteyksien luomisesta”. Laji on syytä yhdistää teokseen, jos se avaa jotain uutta tulkinnalle. Lajityyppisiä tarkastellessa etsitään kaltaisuuksia ja ”yhteenkuuluvuuksia”. Lajin kautta tarkastelu tarkoittaa ryhmittelyä, sukulaisuuksien ja kaltaisuuksien etsimistä ja mahdollistaa vertailemisen. (Lyytikäinen 2006, 180–182.) Lajien tarkastelu mahdollistaa myös teoksen historiallisen kontekstuoimisen (Pettersson 2006, 164).

Se, mitä tiedämme etukäteen tekstistä, ohjaa sitä miten tulkitsemme sitä. Kaunokirjallisuutta esimerkiksi luetaan kaunokirjallisuutena, se tunnistetaan kaunokirjallisuudeksi ja siitä etsitään kaunokirjallisuudelle tyypillisiä piirteitä. Tietysti lajit sekoittuvat keskenään ja sillä tavalla syntyy myös uusia lajeja. (Pettersson, 155–158.) Teoksissa näkyy usein vaikutuksia monilta eri kirjallisuuden lajeilta. Eri tavoin tulkittaessa teos voi myös saada eri lajimäärittelyksiä. (Lyytikäinen 2006, 167.)

Linnunaivot -romaanissa on kiinnostavaa sen esittämä eri eläinlajien, ihmisen ja eläimen suhde. Lintu on yllättävän ihmismäinen, se käyttää työkaluja, ajattelee ja huvittelee. Linnuilla voi tosiasiasakin olla joitakin näitä piirteitä, mutta epärealistiseksi lintu muuttuu ainakin silloin, kun voimme lukea sen ajatuksia ihmismäiselle kielelle käännettynä.

Kiinnostavaa teoksessa on myös eri kirjallisuudenlajien suhde, sillä *Linnunaivoissa* yhdistyy eri kirjallisuuden lajeja. Aiheensa perusteella teos on matkakertomus, sillä se sijoittuu lähes kokonaan vaelluspoluille. Teos ei kuitenkaan kerro todellisesta matkasta, vaikka kirjailija itse onkin samoilla vaelluspoluilla vaeltanut.

Tieteiskirjallisuuden määritelmänä voidaan pitää sitä, että tarinassa on jotain uutta ja yllättävää, mutta asioille annetaan tieteellinen tai johdonmukainen selitys. (Soikkeli 2015, 9–10). *Linnunaivot* sijoittuu muutoin aivan tavanomaiseen maailmaan, mutta uutta ja yllättävää siinä on se, että lintu esitetään aktiivisena ja ajattelevana hahmona, joka saa myös kertojan roolin. Osittain tapahtumia selitetään tieteellisesti, kun romaanissa esitetään tieteellisiä artikkeleita linnun käyttäytymisestä.

Kaikkea ei kuitenkaan voida tieteellisesti selittää, esimerkiksi sitä, että saamme tietoa linnun pään sisältä, sanoiksi puettuna. Tässä kohtaa teoksessa on fantasian ominaisuuksia, sillä ihmisten kieltä, ainakaan tällä tasolla, käyttävää lintua ei todellisessa maailmassa ole. Fantasia pidetään teoksia, joissa kuvatun maailman kokonaisuus on yliluonnollinen eli se ei noudata kaikkia todellisen maailman lainalaisuuksia (Lyytikäinen 2015, 12). Teoksessa on jotain yliluonnollista tai mahdotonta (Mathews 2002, 1). *Linnunaivoissa* on siis piirteitä sekä tieteis- että fantasiakirjallisuudesta, vaikka tarinan maailma vaikuttaakin lähestulkoon oikean maailman kaltaiselta.

Sinisalo liitetään usein uuskumman tai suomikumman lajityyppiin. Jeff VanderMeerin ja Ann VanderMeerin *The New Weird* -antologiassa esittämän määritelmän mukaan uuskumma on kaunokirjallisuutta, joka eroaa perinteisestä fantasiasta siinä, että lähtökohtana ovat usein realistiset paikat tosimaailmassa, mutta tapahtumapaikoissa voi olla elementtejä tieteiskirjallisuudesta tai fantasiasta (VanderMeer 2008, xvi).

Jukka Halme kuvailee uuskummaa kirjallisuudenlajina teoksessa *Uuskummaa? : modernin fantasian antologia* (2006). Hänen mukaansa uuskumma eroaa fantasiasta siinä, että uuskummassa ei vierailta toisissa maailmoissa, siinä ei etsitä taikaesineitä, eikä

siinä tyypillisesti ole perinteisesti fantasiasta tuttua hyvän ja pahan vastakkainasettelua. (Halme, 9). Uuskumma sijoittuu siis realistiseen maailmaan.

Halmeen mukaan uuskumma on ”spekulatiivista fiktiota, jolla on pyrkimys lajityyppien välisten rajojen hämäämiseen ja korkeampaan kaunokirjalliseen ilmaisuun”. Lisäksi hän mainitsee sellaisia piirteitä kuin ”spontaani erikoisuus ja taipumus omaperäisyyteen”. (Halme, 10.) Nämä eivät kuitenkaan välttämättä ole uuskummaa määritteleviä piirteitä, sillä uuskumma ei ole mitään tarkkaan määriteltyä.

Uuskumman nimitys tulee kirjailija China Miévilleltä, joka on sanonut kirjoittavansa uuskummaa eli new weird –kirjallisuutta. Uuskumman synty sijoittuu vuoteen 2003, jolloin useat uuskummaa edustavat kirjailijat Miéville mukaan lukien kävivät keskustelua lajista englantilaisen TTA Pressin keskustelupalstalla. (Halme 2006, 10.) Vaikka tämän tyyppistä kirjallisuutta kirjoitetaan nykyään paljon, se ei ole kuitenkaan ”kustannusmaailman koukeroista ja kirjakauppojen kassakoneiden tarpeista” johtuen löytänyt vielä suurta yleisöä (Halme, 9).

Samankaltaisia teoksia on kutsuttu myös esimerkiksi reaali- ja spekulatiiviseksi fiktioksi. (Halme, 11). Spekulatiivinen fiktio käsittää tieteis- kauhu ja fantasiakirjallisuutta. Sinisalon teoksissa usein yhdistellään näille lajeille tyypillisiä piirteitä.

Linnunaivoista voi löytää elementtejä näistä kaikista, myös kauhukirjallisuudesta. Kauhukirjallisuuteen viittaavaa pahaenteistä tunnelmaa teokseen tuovat muun muassa lainaukset *Pimeyden sydäimestä*: ”Ja tämän elämän hiljaisuus, se ei vähääkään muistuttanut rauhaa.” (LA, 87.) Mainittujen lajien lisäksi *Linnunaivoissa* voi nähdä esimerkiksi salapoliisiromaanin asetelmaa. Päähenkilöiltä näpistellään tavaraa, eikä lukija sen enempää kuin henkilöihmotkaan tiedä, kuka siihen syyllinen ennen kuin vasta aivan kirjan lopussa, kun jolloin juoni nivoutuu yhteen, ja syyllinen selviää.

Pirjo Lyytikäisen mukaan (2015, 27) Sinisalon tuotannon yhteydessä voi puhua maagisesta realismista, reaali- ja spekulatiivisesta tai uuskummasta, joille on tyypillistä horjuttaa fantasian ja realismin perinteisiä jakolinjoja. ”Fantasiana Linnunaivot sijoittuu joka tapauksessa yhteiskunta- ja ekokriittisessä nykyfantasiassa suosittuun alalajiin, jossa erillistä fantasiamaailmaa ei luoda, vaan uhkaava ihmeellinen tai yliluonnollinen tuodaan pikku hiljaa osaksi ensisijaista maailmaa, joka on toden kaltainen” (Lyytikäinen 2015, 2).

Tämän tyyppisestä kirjallisuudesta tai kirjallisuudenlajista käytetään siis hyvin monenlaisia käsitteitä. Termi reaalifantasia sopii mielestäni hyvin kuvaamaan Sinisalon teoksia, sillä se sisältää sekä realismin että fantasian käsitteet, mitkä usein ovat teoksissa molemmat läsnä. ”Realismissa ’luonnollisuus’ (reaalimaailman kaltaisuus), fantasiassa ’yliluonnollisuus’ (tai reaalimaailmassa mahdottoman läsnäolo) on oletusarvo” (Lyytikäinen 2015, 12). Kuten Lyytikäinen huomauttaa, myös nykyaika on *Linnunaivoissa* ekokatastrofin uhan ja planeetan tilan kuvausten muodossa kouriintuntuvasti läsnä: ”kaikki tavaramaailman, roskaantumisen ja eläinten häiriintymisen kuvaukset luovat linkkejä ajankohtaisiin ongelmiin”. (Lyytikäinen, 18.)

2 ”Jättää jäljen maailmaan” *Linnunaivojen* eläin- ja ihmishahmot toimijoina

Ei se mitään kateutta ole. Ei nekään, jotka aina kun näkee yksivärisen seinän jossain kaupungilla, ole mitenkään kateellisia sille seinän autiudelle kun ne hakee spraymaalipurkin ja vetää siihen tagin tai pillunkuvan. Ne vain jättää jäljen maailmaan. (LA, 139.)

Tässä luvussa käsittelen romaanin hahmoja ja heidän toimijuuttaan sekä vertaan ihmisiä ja eläinhahmoja toisiinsa. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavia: Millaisia toimijoita romaanissa on? Mikä on erilaisten toimijoiden rooli tarinassa? Mitä erilaisten toimijoiden rooleilla halutaan sanoa ihmisen ja luonnon suhteesta?

Yllä olevassa katkelmassa kappaleen nimi ”jättää jäljen maailmaan” tulee Jessen suusta, kun hän kertoo oman esimerkkinsä toimijuudesta. Jessen ja linnun hahmojen yhteneväisyyden huomaa kun vertaa katkelmaa linnun kertomaan: ”Teen laiskan kaarroksen kuuman pyörteen nosteessa ja tarkastelen maailmaan jättämäni jälkeä.” (LA, 329.) Molemmat haluavat jättää jälkensä maailmaan, molemmat ovat aktiivisia toimijoita.

Tutkielman nimessä lainattu katkelma ”Joku asia liikahti maailmassa” (LA, 109) tarkoittaa juuri tätä muutosta, jonka kaikki toimijat maailmassa saavat aikaan. Katkelmassa Jesse heittää huvikseen varastamansa pyörän veteen.

Äsken missä oli täyttä on nyt tyhjä, ja satama-altaassa taas vähän täydempää. Joku asia liikahti maailmassa. Ja se liikahdus aukeaa isommaksi joskus ehkä huomenna, kun joku tulee ja ajattelee et kyllä mä sen tähän mielestäni jätin. (LA, 109.)

Henkilöhahmolla täytyy vähintään olla oma toimijuus, jotta sen voi ajatella olevan yksi teoksen hahmoista (Margolin 2005, 53). Toimijuuden määrittely ei ole yksiselitteistä. Materiaalisen ekokritiikin yhteydessä Iovino ja Oppermann määrittelevät sen kyvyksi reagoida ja olla vuorovaikutuksessa (Iovino & Oppermann, 7).

Eläinten tutkimuksen yhteydessä puhutaan usein tietoisuudesta, moraalista ja mielen teoriasta. Näistä aiheista meillä ei välttämättä juurikaan ole edes sellaista tutkimustietoa, joiden varaan voisimme rakentaa mitään varmoja käsityksiä (Bekoff 2002, 99). Marc Bekoff väittääkin, että kyky tehdä valintoja voisi heijastaa toimijuutta (Bekoff 2007, 86, sit. Hediger, Ryan, McFarland, Sarah E. 2009, 7).

Henkilöhahmon tulisi myös erottua muista hahmoista. Sen tulisi muodostaa tunnistettavissa oleva kokonaisuus, joka on jollain tavalla erilainen kuin muut hahmot. (Margolin, 53.) Heidin ja Jyrkin hahmot ovat itsenäisiä hahmoja, joita käsittelen omissa luvuissaan. Jessen ja Kean hahmoa käsittelen kuitenkin samassa luvussa. Vaikka ne ovatkin teoksessa kaksi eri hahmoa, ne myös sulautuvat välillä toisiinsa ja muodostavat yhden yhtenäisen kokonaisuuden.

Henkilöhahmoja voi luokitella litteiksi ja pyöreiksi hahmoiksi sen mukaan, kuinka pinnallisia tai moniulotteisia hahmot ovat. Ohuet hahmot pysyvät sisäisesti muuttumattomina kun taas pyöreät hahmot kehittyvät. Voidaan sanoa myös, että ohuet hahmot eivät voi yllättää lukijaa kun taas pyöreät voivat. (Margolin, 54.)

Linnunaivojen hahmot ovat tämän luokittelun mukaan litteitä hahmoja. Hahmot edustavat tietynlaisia nykyajan ihmistyyppejä sen sijaan, että niiden tarkoituksena olisi kuvata yksilön sisäistä maailmaa. Romaanin henkilöhahmot eivät juurikaan muutu tapahtumien edetessä, vaan kaikki hahmot rakentuvat tiettyjen pysyvien piirteiden ympärille. Hahmot edustavat tiettyä ihmis- tai eläintyyppiä, ja tuovat sitä kautta esiin nykyajan maailmassa esiintyviä ongelmia.

Täysin litteitä hahmot eivät kuitenkaan ole. Heidi on luonteeltaan joustavampi yksilö kuin Jyrki ja matkan edetessä Heidi pystyy tarvittaessa esimerkiksi muuttamaan päähenkilöiden matkasuunnitelmaa sen perusteella, mitä hän on matkan varrella oppinut. Heidin hahmo ei kuitenkaan varsinaisesti yllätä, sillä Heidiltä tällaista toimintaa voisi odottaakin. Enemmän matkan ja tarinan edetessä muuttuu kuitenkin Jyrki, joka aluksi ei suostu uskomaan joitain tietoja, joita hän asiantuntijoilta kuulee. Jyrki kuitenkin joutuu muuttamaan käsityksiään sen perusteella, mitä hänkin tulee matkan varrella näkemään ja kohtaamaan. Jyrkiltä käsitysten muuttaminen vaatii paljon enemmän, ja täten hänkin edustaa tietynlaista jäärpäistä hahmoa, millaisena hänet nähdään romaanin alkupuolella.

Lyytikäisen mukaan teoksen kieli kuvaa nykyajan ”taviksia” yksilöimättä heitä sen enempiä. Jyrkin käyttämä kieli esimerkiksi kuvaa suomen kielen muuttumista ”englantilaisia teknisiä termejä viliseväksi viidakoksi”. Lyytikäisen mukaan kerronnan tarkoitus ei ole kuvata elämän moninaisuutta tai sen sävyjä tai koskettaa lukijaa. (Lyytikäinen, 18.) Sinisalo toki kuvaa elämän monimuotoisuutta, erilaisia ihmis- ja eläinkohtaloita. Sitä kautta hän näyttää minkälaiseksi maailma on muuttunut. Esimerkiksi Jessen hahmo kuvaa tietynlaista ihmistyyppiä, joiden passiivisen elämäntavan

mahdollistaa nykyajan eriarvoisuus ja se, että toisille elannon hankkiminen vain on helppoa. Lyytikäisen mukaan myönteisten tunteiden sijaan tarkoitus on kyseenalaistaa henkilöhahmot ja sitä kautta koko ihmiskunta. ”Kuvauksen ’jähmeys’ ei ole taidon vaan tahdon puutetta,” hän pohtii kirjailijan tarkoitusperiä. (Lyytikäinen, 19).

2.1 Heidi

Teoksen päähenkilöitä ovat Heidi ja Jyrki, jotka lähtevät vaeltamaan Australiaan ja Uuteen-Seelantiin. Jyrki ilmoittaa lähtevänsä matkalle ja ei aluksi tule edes ajatelleeksi, että Heidikin haluaisi lähteä. Heidillä ei vaeltamisesta ole kokemusta, mutta omista syistään hän haluaa kuitenkin lähteä mukaan.

Tämä olisi mahdollisuus kerrankin tehdä jotain. Itse. Ihan itse. No joo ihan melkein itse. Mutta kuitenkin, ilman isäukon joka paikkaan ehtivää avokättä, monessakin mielessä. (LA, 67.)

Jos tekisin tämän, minua ei määrälisi ja komentelisi enää kukaan. Ikinä. (LA, 67.)

Heidi päättää siis käyttää hyväkseen mahdollisuuden toimia itsenäisesti. Hän esimerkiksi jättää taakseen isänsä hänelle järjestämän työpaikan, jossa hän on päässyt jo aika hyvään asemaan. Heidi ilmeisesti haluaa todistaa itselleen ja ehkä muillekin pärjäävänsä omin avuin ja ilman isän järjestämää rahallista tai muuta apua.

Matkan aikana hän toteaa tulleensa tekemään paljon itseään isompia tekoja (LA, 12) ja vaikeissa olosuhteissa hän ylittääkin itsensä. Heidi pärjää vaelluksilla hyvin ja ylittää myös Jyrkin odotukset: ”Se oli helvetinmoista menoa. Eikä se inahtanutkaan” (LA, 134) Jyrki toteaa heidän ylittäessään vuoristosolaa Uudessa-Seelannissa.

Lisäksi Heidillä painaa lähtöpäätöksessä myös epäluulo. Jyrki tarjoaa Heidille hänen ”vapauttaan takaisin”, mikä saa Heidin epäilemään, että Jyrkillä on joku toinen. Heidi epäilee jopa koko matkasuunnitelman liittyvän siihen, joten hän päättää ottaa selvää asiasta. ”Minun oli saatava tietää, ja siihen oli vain yksi keino” (LA, 62).

Kun tarkastellaan Heidin ja Jyrkin toiminnan motiiveja, edustavat he erilaisia tyyppejä. Jyrki pyrkii aina toimimaan ”oikein” ja sääntöjen mukaan. Heidi taas ei ole joka asiasta niin tarkka ja soveltaa enemmän tilanteen ja oman mielensä mukaan. Tämä näkyy

esimerkiksi seuraavassa tapauksessa, missä Jyrkin ja Heidin eväsleivät ovat homeessa ja Heidi päättää hankkiutua eroon niistä. ”Se kysyy heitetäänkö ne pois. Minä kysyn mihin ihmeseen se luulee mitään heittävänsä” (LA, 275). Molemmat tietävät, ettei omia roskia kuulu heittää ympäristöön. Heidi kuitenkin pohtii, että tässä tilanteessa hän voisi heittää leivät pois:

Ne leivähän lahoavat, mätänevät, hajoavat herra jumala. Ne ovat homesienen suosiollisella avustuksella rivakasti jo aloittaneet paluunsa luonnon suureen kiertokulkuun.

Ei tuonne vessapusikkoon. Jyrki näkisi ne heti, jos siellä käy vielä uudestaan.

Jos laitan ne johonkin sopivaan paikkaan ilman muovipussia, niin ensimmäisen sateen jälkeen ne ovat jo puuroa ja sitten Tasmanian iloiset pienet madot ja hilpeät hyönteiset hoitavat loput. (LA, 278.)

Heidi siis päättää joka tapauksessa haudata leivät teltan taakse pensaun juureen ja peittelee ne irtonaisilla lehdillä. Yöllä päähenkilöt heräävät rapisteluun ja Jyrki nousee tarkistamaan, mistä on kyse. Eläimet ovat löytäneet leivät ja kaivaneet ne ylös kuopasta. Jyrki ei tietenkään tästä ilahdu: ”Olisin pistänyt sen vähintään hautaamaan ne loput leivät, mutta niistä ei ollut juuri mitään jäljellä” (LA, 282).

Jyrki myös tietää tarkkaan, miksi eläimille ei ihmisten jätteitä saa syöttää:

Totta kai mikä tahansa eläin syö sellaista, mikä maistuu hyvältä ja mistä se vaistoaan saavansa paljon ravintoa. Mutta eläin voi saada myrkytyksen. Eläin voi sairastua pelkämästä suolan määrästä. Eläin voi altistua odottamattomalla tavalla lisäaineille. Eläin voi saada käytöshäiriöitä. (LA, 282.)

Asiat, joista Jyrki tässä saarnaa ovat todellisia ongelmia myös reaali maailmassa. Jyrki jatkaa sen verran paatokselliseen sävyyn, että asia tuntuu olevan hänelle henkilökohtaisestikin tärkeä.

Puhun lokeista, variksista ja rotista. Mikään eläin maailmassa ei ole niin vastenmielinen ja luonnollisen elinympäristönsä ulkopuolelle tunkeva kuin ihmisen jätteistä elantonsa tonkiva loinen. Täysin ravintoarvottomilla lisäaineilla kyllästettyjä haaskoja ahmiva olento muuttaa muotoaan ja unohtaa tyyten evoluutionsa ja ekologisen lokeronsa.

Kerron variksenpoikasista, joiden emot syöttävät niitä pikaruokapaikkojen roskiksista hakemallaan ruualla, ja joiden siipisulista kasvaa sen takia niin heikkoja, etteivät ne koskaan kykene lentämään. (LA, 282–283.)

Heidillä ei tässä tapauksessa varsinaisesti ole aikomuksena tehdä pahaa tai väärin ympäristöä kohtaan. Hän kuvittelee, että hänen hautaamansa leipä lahoaa ja ”palaa

luonnon suureen kiertokulkuun” (LA, 278). Erehdys johtuu välinpitämättömyydestä mutta myös Heidin tietämättömyydestä. Jyrki ei kuitenkaan tätä ymmärrä, koska hän itse on hyvin perillä useista ympäristöön liittyvistä asioista.

Heidi oli ennen matkalle lähtöä mainostoimistossa töissä, ja Jyrki päättää sivaltaa Heidiä myös tästä.

”Tuo ajattelu on varmaan jäänyt sinun duunistasi päälle”, Jyrki sanoo ja hänen sieraimensa ovat yhtä laajentuneet kuin jos olisin juuri väittänyt hänen kanniskelevan varusteissaan pahkakuksaa ja flanellipaitaa. ”Syötetään ihmisille houkuttelevan tuoksuvaksi kuorutettua paskaa, eikä yhtään välitetä siitä, mitkä sen lopulliset vaikutukset on. Kunhan nielevät” (LA, 284.)

Heidi ei kuitenkaan pidä omaa työtään yhtään sen pahempana kuin Jyrkin työtä. Jyrki on ammatiltaan baarimikko. ”On se hyvä että edes toinen meistä tekee jotain kunniallista. Sinähän myyt myrkkyä ihan avoimesti ja yhteiskunnan suostumuksella.” Ääneeni löytyy jostain venyttelevä, kiireetön nuotti. ”Lasketaanko ruumiit?” (LA, 284.)

Suhtautuminen omiin jätteisiin ja niistä huolehtimiseen jakaa Heidin ja Jyrkin mielipiteet. Tasmaniassa rannalla kävellessä he törmäävät kasaan muoviroskaa, jonka meri on rannalle kuljettanut. Heidi ihmettelee ensin, miten kaikki roska on sinne päätynyt, mutta Jyrki selvittää asian hänelle.

”Tyynellä merellä lilluu kaksi kertaa Yhdysvaltojen kokoinen jätelautta, joka koostuu juuri kaikesta tämmöisestä”, Jyrki sanoo ja potkaisee haalistunutta punaista muovikanisteria. ”Kymmenen metriä paksu. Sata miljoonaa tonnia kamaa, joka tukehduuttaa joka vuosi miljoona lintua ja merinisäkkäät päälle.”

Olen hetken täysin mykistynyt.

”Miksei sille tehdä mitään?”

”Siksi koska keneltä tahansa kysytkin, se on jonkun toisen ongelma.” (LA, 210.)

Vaelluspoluilla oma roskan määrä näkyy konkreettisesti, kun kaikki roska mitä tuottaa, täytyy kuljettaa mukana ja viedä itse pois. Vaellusreiteilläkin ihmisten roskia tulee romaanissa vastaan, joku on esimerkiksi jättänyt roskansa vessan nurkkaan. ”Länsimaisen ihmisen aivo-ohjelmointiin sisältyy vakaa tieto, että yleiset vessat puhdistuvat itsekseen” (LA, 214).

Jyrki on raivoissaan ihmisten suhtautumisesta jätteisiin:

Mitä me oikein tekisimme jos joku ei koko ajan huolehtisi roskista. Miten shokeerattuja olemmekaan kun meidän käsketään pitää niistä itse lukua. Roskan tuottaminenhan on yhtä luonnollista kuin ulos hengittäminen. Yhtä luontevaa on, että jäte on aina Jonkun Toisen Ongelma. Tällä logiikalla tienvarsiin ja metsiin hylätään pesukoneita ja jääkaapinraatoja, koska jonkunhan ne on ennen pitkää sieltä hoidettava maisemaa rumentamasta. (LA, 2013.)

Heidin hahmo edustaa ihmistä joka ajattelee niin, että roskat ovat aina jonkun muun ongelma. Toinen vaihtoehto on se, että Heidi ei varsinaisesti ajattele asiaa. Hän vain toimii tällä tavalla. Heidille omien jätteiden mukana kuljettaminen vaikuttaa olevan ongelma.

Heidi suorastaan innostuu, kun eräällä lintutornilla hänen näkökenttäänsä sattuu osumaan roskakori, eikä häntä juurikaan kiinnosta Jyrkin bongaama harvinainen papukaijalaji.

Hetkinen. Eväidensyöntitila.

Annan tajuntaani hahmottua asian, joka on liian tuttu havaittavaksi, paitsi silloin kun se on jotakin mitä ei ole nähnyt aikoihin. Viikkoon. Ikuisuuksiin.

”Ei jumalaut, ei jumalaut”, kuulen Jyrkin sihisevän. ”Toi on nyt se!”

Katson hänen ilmaa kauhovaa kättään, tule tule, tänne äkkiä, ja saan juuri ja juuri katseeni irti jostain kiinnostavammasta. (LA, 256.)

Seuraavana aamuna Heidi herää ”iloisena kuin peipponen” (LA, 259) ja ilmoittaa käyvänsä vielä lintutornilla. Jyrkille hän ilmoittaa menevänsä tarkistamaan, ettei kukaan ole heidän jälkeensä nähnyt samanlaista harvinaista lintua: ”[H]änestä olisi taatusti hauska kuulla ettei kukaan ole onnistunut jälkeemme” (LA, 260). Käytöksellään Heidi osoittaa ajattelevansa hyvin pitkälle Jyrkin halveksimalla tavalla:

Nurkassa on aito, oikea roskis.

Sinne lentävät iloisesti, mustalla muovipussilla verhoiltuun kalpean vihreään muovipaljuun, sinne menee ohut hedelmäkassi johon on tungettu nuudelipakkausten kuoret, käytetyt teepussit, juustosiivujen yksittäiskelmut, tonnikalafoliot, muusipussit – –

Täällä on maaginen säiliö, josta roskat katoavat itsestään. Jonnekin toiseen universumiin. (LA, 260–261.)

2.2 Jyrki

Erään puron rannassa päähenkilöt joutuvat puhdistamaan varusteensa, koska he ovat menossa alueelle, johon phytophthora-kasvitauti ei ole vielä levinnyt. Jyrki puhdistaa

tunnollisesti varusteensa, pohtien samalla omaa erinomaisuuttaan verrattuna keskivertoturistiin:

Dallailijadiletantti perusaussi, tänne tuntemattomalle ja neitseelliselle maaperälle esi-isiensä tavoin valloittajana astellut, katsoo kylttiä ja harjoja tuhahtaen. Itsepyhitetyn yksilönvapauden nimissä kengät pysyvät jalassa. Jokainenhan omasta ajankäytöstään päättää, jokamiehen oikeudella. Eritoten silloin, kun kukaan ei asiaa valvo. (LA, 114.)

Jyrki vertaa tätä ”dallailijadiletantti perusaussia” Australian alkuperäisiin valloittajiin. Tämä liittyy kirjassa laajemminkin esiintyvään teemaan. Nykyajan turismia verrataan entisajan valloittajiin esimerkiksi rinnastamalla Heidin ja Jyrkin matka *Pimeyden sydämessä* tapahtuvaan matkaan. Jyrki jatkaa edellistä katkelmaa:

Ei kukaan valvonut silloinkaan, kun Australiaan tultiin ja kirves alkoi heilua. Hävitettiin taudeilla, mailta karkottamisella ja lopulta järjestelmällisellä huostaanottojärjestelmällä alkuperäisheimot. Köyhdytettiin ruokamulta suola-aavikoiksi. Luonnonvaraisesta kasvillisuudesta maksettiin tapporahaa: jokainen raivattu hehtaari tuotti suuren verohelpotuksen. (LA, 114)

Jyrki mainitsee tässä kohtaa myös 60-luvun Suomen, jossa ”valtio samaan aikaan teki uudisraivausta ja maksoi viljelijöille peltojen paketoinnista” (LA, 114). Samalla tavalla romaanissa rinnastetaan myös Australian erämaiden ja Suomen Lapin turismi, joka pahimmassa tapauksessa pilaa peruuttamattomasti paikallista luontoa (LA, 178.) Tähän rinnastamiseen palaan vielä kolmannessa luvussa.

Heidi ei välitä ympäristönsuojeluun liittyvistä asioista aivan niin paljon kuin Jyrki. ”Onko se nyt niin tarkkaa?” (LA, 112) Heidi kysyy puhdistessaan varusteitaan. Heidi ei täysin ymmärrä matkustelijoiden vaikutusta ympäristöön ja suhtautuu hieman välinpitämättömästi: ”Tulisija on juuri oikea paikka niille muutamalle jäteveden tipalle. Seuraava nuotio ainakin tuhoaa jokaisen hirmu vaarallisen luonnon tasapainoa uhkaavan tonnikala-atomin.” (LA, 131.) Heidin luontoon jättämät tonnikala-atomit eivät tietenkään yksistään uhkaa luonnon tasapainoa, mutta matkailijoita on Australiassa paljon ja määrä kasvaa jatkuvasti. ”Uudessa-Seelannissa ja Australiassa on tosi paljon reppumatkailijoita, niitten halpa majoittaminen on oikea teollisuuden haara.” (LA, 60–61)

Kuten Heidinkin, Jyrki lähtee matkalle etsimään haasteita. Kun päähenkilöt suunnittelevat matkaansa eteenpäin, Jyrki pyrkii löytämään aina syrjäisimmät, autioimmat ja haastavimmat reitit.

Olihan Overland jylhä ja hieno, mutta näin koko ajan kuinka Jyrkissä paloi jokin outo ja määrittelemätön tuli. – – Overland vihjasi ja kuiski, että tällä neitseellisellä saarella on myös jotain niin paljon enemmän, jossain, vielä puhtaampaa ja viattomampaa, rajoituksilla ja paimentamisella kesyttämätöntä. (LA, 187.)

Sen lisäksi, että ylitettäväksi valitaan vaikeimmat reitit, haastetta tuo myös se, että Jyrki pyrkii pitämään yllä mahdollisimman nopeaa tahtia ja pyrkii aina mahdollisuuden tullen leikkaamaan aikataulusta päivän tai kaksi pois. Ilmeisesti siihen on syynä näyttämisenhalu. Heidi saa taivuteltua Jyrkin pitämään yhden iltapäivän tauon vaeltamisessa, ja sen jälkeen Jyrki miettii, että ”koko patikan aikataulu on mennyt sellaiseksi, ettei siitä enää halua kertoa kenellekään” (LA, 271).

Kun Jyrki onnistuu näkemään harvinaisen tasmanianruohokaijan, hän miettii, kenelle voisi kertoa siitä. Tämä viittaisi siihen, että Jyrki ei itse ole niinkään itse kiinnostunut näkemään lintua, vaan hän haluaa kertoa kokemuksestaan jollekin. ”Nyt kun se on nähty, voin heittää tiedon Suomessa ohimennen Juhalle ja mainita vielä erikseen, että niitä on tuskin kahtasataa koko maailmassa” (LA, 263).

Toisaalta Jyrki ihmettelee vastaanulijoita, jotka kantavat surffilautoja kohti läheistä poukamaa: ”Kolmekymmentä kilsaa lainelauta kainalossa, että pääsee sanomaan surffanneensa Hidden Bayssa.” (LA, 243.) Jyrki siis arvostelee muita näyttämisenhalusta, mutta selkeästi se kuuluu hänen omiinkin motiiveihinsa. Ainoa motiivi se ei kuitenkaan ole, toki myös eksoottiset ympäristöt ja hienot maisemat motivoivat Jyrkiä. ”Ironboundin länsirinteellä on puutarha, suoranainen Eeden. – – En ihmettele enää yhtään, miksi Soukkari on linjattu juuri näin.” (LA, 166.)

Ilmeisiä syitä Jyrkin ja Heidin matkaan ovat tietysti elämysten ja jännityksen hakeminen ja huvittelu. Jyrki ja Heidi ovat sen verran onnekkaassa asemassa, että heillä on aikaa ja rahaa tehdä tällainen matka. Reissun on tarkoitus kestää puoli vuotta, Australiasta ja Uudesta-Seelannista he ovat menossa vielä Yhdysvaltoihin, mutta tarinassa ei kerrota, jatkavatko he vielä matkaa suunnitelmien mukaan Yhdysvaltoihin. ”Kun sinne asti lähtee, kannattaa lentää saman tien maailman ympäri. Jostain kusipäisestä syystä se on vielä paljon halvempaakin” (LA, 60).

Jyrki on tietoinen lentämisen ympäristövaikutuksista, mutta haluaa joka tapauksessa lähteä matkalle. ”Vaikka ajatus maailman toiselle puolelle ulottuvan lennon hiilidioksidipäästöistä veti vakavaksi, hän oli aina tahtonut käydä siellä päin.” (LA, 60) Perille päästyään Jyrki kuitenkin välttelee lentämistä, ja haluaa valita reitit sen mukaan, ettei mantereen sisällä tarvitsisi enää lentää. Koska Jyrki on tietoinen reissaamisen ympäristöhaitoista hän yrittää parhaansa mukaan minimoida haittoja esimerkiksi välttämällä lentämistä ja roskaamista.

Sen vuoksi, että Jyrki toimii tällä tavalla, hän pitää itseään hieman ”parempana” matkustelijana kuin muita. Jyrki suhtautuu halveksivasti ja aliarvoivasti myös lintuvalokuvaajaan, johon he törmäävät lentokentällä: ”Kaveri toivottelee hyviä päivänjatkoja kuin lähtisimme piknikille. Pullamössöpoika ei yhtään tajua minne olemme menossa. Se ei osaa laittaa asioita minkäänlaiseen arvojärjestykseen.” (LA, 264.)

”Jyrkiä ei voi juuri pahemmin loukata kuin nimittämällä häntä turistiksi” (LA, 107). Jyrki ei halua mieltää itseään turistiksi vaan pitää itseään jollakin tavalla erilaisena matkailijana. Turisti-sanaan voi liittyä mieikuvia tietynlaisesta matkailusta, ehkä turisti matkustaa tyypillisiin lomakohteisiin, käyttää pakettimatkoja ja hotelleja. Useimmat turistit, myös ne, jotka eivät halua kutsua itseään turisteiksi, todellisuudessa liikkuvat ennalta päätettyjä reittejä pitkin, joiden valinta riippuu tietysti esimerkiksi infrastruktuurista ja majapaikkojen saatavuudesta (Duncan & Bohls 2005, xix). Joka tapauksessa Jyrkin on kuitenkin turisti. Hän matkustaa vieraaseen maahan, käyttää matkustajille tarkoitettuja palveluita ja vaeltaa matkustajia varten merkityillä poluilla.

Jyrki on siis henkilö, joka on todellisuudessa hyvin tietoinen monista ympäristössä liikkumiseen liittyvistä asioista. Hän on esimerkiksi hyvin tarkka siitä, että valitsee matkalle mukaan parhaat mahdolliset retkeilyvarusteet. Siitä huolimatta, että mukana on parhaat varusteet, ei kaikkeen kuitenkaan voi varautua. Varusteet alkavat pikkuhiljaa hajota, eikä niistäkään lopulta metsäpaloa paetessa ole päähenkilöille hyötyä. Teoksessa käsitellään myös kysymystä ihmisen valtasuhteesta luontoon. Ihminen voi yrittää varautua kaikkeen ja kuvitella hallitsevansa luontoa, mutta kaikkeen ei kuitenkaan voi varautua.

Matkan edetessä käy ilmi, että Heidin suhtautumistapa on jossain tilanteessa parempi kuin Jyrkin, vaikka Jyrkillä enemmän tietoa onkin. Jyrki ei samalla tavalla pysty muuttamaan suunnitelmiaan kuin Heidi, joka on joustavampi. Jyrkin suhtautuminen on kovin

äärimmäinen, hän on kontrollifriikki, joka pyrkii hallitsemaan asioita, mutta ei siihen aina pysty.

2.3 Jesse ja kea

Erillisenä juonteena kirjassa kulkevat Jessen kertomat katkelmat omasta elämästään. Melkein kaikissa katkelmissa Jesse kertoo tapauksista, joissa hän harrastaa jonkinlaista ilkivaltaa, esimerkiksi autojen naarmuttamista, näpistelyä ja tuhopolttamista. Ensimmäisessä katkelmassa tulee ilmi Jessen muuten toimeton elämä:

On ihan sama mihin aikaan avaa silmät. Ilma on samaa rakeista ja harmaata. Valosta voi päätellä onko yö vai päivä. Jos haluaa. Silloin on yö jos katuvalo tekee läntin lattiaan. Silloin on päivä jos länttiä ei ole. Silloin on kesä jos läntti on siinä aina. (LA, 48.)

Talvessa on se hyvä puoli, että voi nukkua milloin tahansa niin paljon tahansa kuin haluaa. (LA, 48.)

Jessellä ei varsinaista tarvetta ole esimerkiksi näpistelyyn vaan isä kyllä elättää hänet. Ilkivalta on ennemminkin huvittelua ja ajankulua, kun muita velvollisuuksia ei juuri ole. Jesse esimerkiksi näpistelee tavaraa ihmisiltä, vaikka ei oikeasti tarvitse mitään.

Jos lompakossa on ajokortti tai muita kuvahommia niin katson minkä näköinen ihminen ostaa ananassäilykettä ja grahampahtoleipää. Tai minkä näköiset kakarat sillä on. Yleensä tyhmän näköisiä pallopäitä. Otan mä rahatkin. Jos kassissa on jotain okei, niinku pullaa tai suklaata, niin ne mä syön. (LA, 92.)

Teoksessa pohditaan sitä, mikä saa ihmiset lähtemään matkalle, ja vieläpä näin haastavalle matkalle syrjäiseen paikkaan. Jyrkillä se vaikuttaisi olevan ainakin näyttämisenhalu. Jessen hahmo törmää romaanissa Heidiin ja Jyrkiin kerran, jolloin Heidin ja Jessen etäinen sisarussuhde tulee esille. ”Kysyin mitä jessepoika tekee. Se sanoi ettei mitään.” (LA, 69.)

Jesse ja kea tekevät molemmat tihutöitä sen vuoksi, että elannon hankkiminen on helppoa ja heillä on ylimääräistä aikaa. Sekä tämä että teoksen matkustusteema liittyvät siihen, että nykyajan elämä ei tarjoa tarpeeksi haastetta ja tyydytystä. Matkustaminenkin tarjoaa elämyksiä ja haasteita, kun arkielämä ei niitä tarpeeksi tarjoa.

Bruce Chatwin pohtii syytä ihmisten tarpeelle matkustaa teoksessaan *Songlines*. Mielestäni hänen muotoilemansa selitys liittyy hyvin paljon tähän arkielämän helppouteen. Kun aikaa on paljon, sille täytyy keksiä käyttöä. Chatwin esittää matkustushalun syyksi sitä, että etsimällä uusia kokemuksia ja uusia paikkoja ihminen ”harhauttaa” itseään (*distraction*). Matkustamalla voimme välttää ajattelemasta itseämme, kuten Chatwin asian ilmaisee, ja tämä on hänen mukaansa meille sisäänrakennettu vietti. (Chatwin 1987, 161).

Lyhyen tapaamisen aikana Jyrki ehtii kertoa Jesselle, että he ovat lähdössä Uuteen-Seelantiin ja Australiaan. ”Jäbän silmiin nousi katse, joka kertoi että nyt osui ja upposi. Mitään varsinaista vastausta ei noussut äänitorvesta.” (LA, 69.) Myöhemmin Jessen kertomissa katkelmissa Jesse kuitenkin palaa pohtimaan Heidn ja Jyrkin matkalle lähdön syitä. ”*Jotain ne koittaa varmaan itselleen todistaa*” (LA, 71).

Ei kukaan voi kulkea lopun elämänsä niin että sen ympärillä on vaikka joku Australian haju, että siitä näkisi heti päältä että jossain on käyty. Sen on itse se aina otettava puheeksi ja piinattava muita joillain vitun valokuvilla. (LA, 108.)

Jesse on kriittinen Heidn ja Jyrkin matkalle lähdön syitä kohtaan. Hän ajattelee, että Heidi ja Jyrki eivät edes lähde matkalle siksi, että pitäisivät vaeltamisesta, vaan ainoastaan siksi, että haluavat näyttää muille jotain. ”*Ihmiset kuvittelee että kun ne vaan tekee jotain, jotain joka on niiden mielestä oikeata, vaikka ne ei itse nauttisi siitä tippaakaan, niin jotenkin automaattisesti joutuu sen jälkeen väistelemään mitaleita ja timantteja*” (LA, 108).

Viimeinen keskeinen hahmo teoksessa on matkailijoita kiusaava kea-lintu, joka on kertojana romaanin viimeisessä kursiiivilla kirjoitetussa katkelmassa. Romaanissa esiintyvissä fiktiivisissä ”Natural History Digestin” artikkeleissa kerrotaan kea-linnun elävän Uuden Seelannin ylängöillä (LA, 155), missä kyseinen lintulaji romaanin ulkopuolisessakin maailmassa elää (Kea Conservation Trust, 2020). Romaanissa päähenkilöt kuitenkin joutuvat linnun kiusan kohteeksi Tasmaniassa, missä linnun ei pitäisi esiintyä romaanin kertomusmaailmassa eikä reaali maailmassa.

Romaanin maailmassa lintu on kuitenkin saattanut levittäytyä Tasmaniaan. Tasmaniassa päähenkilöt törmäävät lintukuvaajaan, joka on kuvaamassa lintuja tietokirjaa varten. Hän ihmettelee mahdollisesti aivan uutta lajia, jota hän ei osaa tunnistaa. Kuvaaja vertaa sitä muihin samantyyppisiin papukaijalajeihin, mutta toteaa, ettei se ole mikään niistä ja

arvailee, että se saattaa olla jokin laji, joka tulee mannermaalta kesäksi Tasmaniaan pesimään (LA, 262–263.)

Yhdessä romaanin tieteellisistä artikkeleista ei varsinaisesti puhuta keasta mitään vaan artikkeli käsittelee Australian ja Uuden-Seelannin ekosysteemien samankaltaisuutta. ”Edelleenkin, valtavista etäisyyksistä huolimatta esimerkiksi kehittyneimmistä kasveista lähes 80% on yhteisiä Uuden-Seelannin ja Australian kanssa” (LA, 257). Tämäkin viittaisi siihen, että romaanin maailmassa kea on saattanut levitä Tasmaniaan. Romaanissa esiintyvä lintu voisi tämän tulkinnan mukaan olla yksi lintu, joka seuraa päähenkilöitä ja varastelee heiltä tavaraa.

Kuten tosielämän keat, romaanissa kea-linnut tekevät ilkivaltaa ajankuluksi ja huvikseen. Jonathan Balcombe mainitsee teoksessaan *Eläimellinen nautinto* useita esimerkkejä siitä, miten eläimet ovat ”pahanteossa” eli kiusaavat muita eläimiä aivan huvikseen. Kea-lintujen käyttäytymiseen perustuen on jopa nimetty oma käyttäytymisloukkansa ”tuhoamisleikki”. (Balcombe 2014, 108–109.) Mahdollisena motiivina pahantekoon voi olla esimerkiksi sen tuottama jännitys. Korpit esimerkiksi ärsyttävät joskus tahallaan susia ja oravat saattavat hännätä kissoja. Vaaran tunteen tavoittelu voi olla samaa alkuperää ihmisten kanssa, harrastavathan jotkut ihmisetkin esimerkiksi riskialttiita urheilulajeja. (Balcombe, 111–114.)

”Keat ovat viime aikoina osoittaneet selkeää hakeutumista ihmisasutuksen läheisyyteen. Ilmeisesti osin on kyse ravinnon hankinnasta, mutta myös ympäristöön vaikuttamisen tai sen tutkimisen tarpeesta.” (LA, 265.) Romaanissa keat hakeutuvat vaeltajien läheisyyteen. Kyse voi olla osittain ravinnonhankinnasta, kea esimerkiksi varastaa ilmeisesti päähenkilöiltä ainakin paketillisen pepperonia, mutta muuten näpistelyt kohdistuvat linnulle näennäisesti hyödyttömämpiin asioihin, kuten vesipulloon tai kengännauhaan. Selitys ympäristöön vaikuttamisesta tai sen tutkimisesta voi olla pätevämpi. Lintukin haluaa ”jättää jäljen maailmaan”.

Jessen ja kean elämäntavat muistuttavat toisiaan, sillä kummallaan ei ole huolta toimentulosta. Jessen isä elättää hänet, joten hänellä on käytännössä loputtomasti aikaa käytössään. Romaanin kea-linnulla on samankaltainen tilanne. Esimerkiksi turistit ruokkivat lintuja ja niillä on aikaa muuhun puuhailuun. ”Mikäli ruokaa on saatavilla helposti, keat käyttävät suhteessa aina suuremman ajan vuorokaudesta erilaisiin aktiviteetteihin, kuten sosiaalisiin peleihin ja kilpailuihin” (LA, 156).

Romaanin lopussa kea varastaa sytyttimen ja sytyttää sillä metsäpalon, mutta tämä ei välttämättä ole romaanissa ainutkertainen esimerkki tällaisesta käytöksestä. Eräällä leiripaikalla päähenkilöt yrittävät käydä kirjaamassa nimensä katoksessa sijaitsevaan rekisterikirjaan. Rekisterikirja on kuitenkin puoliksi poltettu ja katostakin on yritetty tuhota. ”Joku on saanut kicksejä tästä, ehkä sama henkilö, joka on veistänyt puukolla yhden katoksen jaloista melkein poikki ja sitten kärventänyt sitä ilmeisesti sytkärillä” (LA, 224). Tämä vaikuttaa sellaiselta toiminnalta, mitä esimerkiksi lapset voisivat harrastaa hovin ja jännityksen hakemisen perässä. Syrjäisellä leiripaikalla Tasmaniassa tuskin lapsia on, joten mahdollisesti tämäkin viittaa keojen toimintaan. Keat ovat voineet käydä polttamassa katosta aivan samoista syistä kuin esimerkiksi tylsistynyt nuoriso tekisi jotain tällaista.

Metsäpaloja sytyttäviä lintuja on Australiassa todellisuudessaakin. Haarahaukka, tai paikallisessa kansanperinteessä tulilintu, hyödyntää metsäpaloja metsästäessään. Haarahaukka saalistaa koloistaan metsäpaloa pakenevia eläimiä. Haukka osaa myös noukkia maasta palavia oksia ja levittää niiden avulla metsäpaloa. Näin haukka saa houkuteltua esiin lisää eläimiä ja laajennettua saalistusalueitaan. Haarahaukka on tiedettävästi ainoa eläin ihmisen lisäksi, joka osaa käyttää tulta hyödykseen. (Yle 2020.)

Yhteyksiä keojen ja ihmisten välille vedetään siis romaanissa useassa kohtaa. Yhdessä romaanin tieteellisistä artikkeleista kerrotaan keojen metsästävän lampaita nokkimalla lampaan nahkaan haavan. Tämäkin tieto perustuu oikeiden keojen toimintaan, keojen on havaittu ja kuvattu saalistavan lampaita tällä tavalla (Temple 1994.)

Joka tapauksessa lienee selvää, että eurooppalaisten ja lampaiden tulo loi keoille uuden runsaan ravinnonlähteen, jonka ylenpalttinen hyödyntäminen tuottaa tietyn analogian kean ja ihmisen välille: kun ruokaa on paljon ja sen hankkiminen helppoa, metsästys voi muuttua ruoanhankinnasta huvitteluksi. (LA, 313.)

Varmasti ei voida tietää, onko metsästys keoille harrastus kuten se voi olla ihmisille. Artikkelissa kuitenkin todetaan, että on löydetty keojen tappamia lampaan raatoja, joita ei kuitenkaan juurikaan ole ruuaksi hyödynnetty.

Yhtäläisyydet Jessen ja kean välillä menevät niin pitkälle, että myös Jessen vihjataan olevan taipuvainen tuhopolttojen lisäksi myös muunlaiseen väkivaltaan. Kuten keojen tapauksessa, Jessenkään kohdalla tähän ei varsinaista syytä pitäisi olla. Kuten edellisessä

”tieteellisessä artikkelissa” tuodaan esiin, sekä ihmiset että linnut vaikuttavat tekevän väkivaltaa huvikseen. Seuraavassa katkelmassa Jesse hekumoi aseellisella väkivallalla:

Se on lämmin ja lähellä sydäntä, povarissa se hehkuu omaa kuumuttaan. Se on perhonen ja kynsi, rintaan kasvanut mutta irti, sen voi milloin tahansa ojentaa sieltä ja kun se osuu mihinkä tahansa typerään ja ärsyttävään ja vaivalloiseen niin kaiken väri muuttuu ja ilma muuttuu ja kaikki muuttuu. Se joka on ihan vieressä menee naama höyryten ei vain tiedä sitä kuinka lähellä se on. Kun ne tönivät pysäkeillä paskajuttujaan jauhaen ne eivät tiedä kuinka lähellä se on. (LA, 281.)

Katkelmassa ei suoraan sanota, että Jessellä on veitsi, mutta kiertoilmaukset ”perhonen” ja ”kynsi” viittaavat siihen. Linnulla vastaava ase on nokka tai kynsi, Jessella mahdollisesti perhosveitsi. Veitsen kantaminen tuo Jessen elämään jännitystä, hän voi milloin tahansa käyttää sitä ja silloin ”kaikki muuttuu”. Ehkä se tuo Jessen elämään myös vallantuntua, kun läheltä ohi kulkevat ihmiset eivät voi arvata, että ovat mahdollisesti vaarassa.

Jessen kerrontaosuus jatkuu vielä, ja lopussa korostuu se, että Jesse ei kannata teräasetta mitään tiettyä syytä varten, vaan ihan vaan huvikseen, käyttääkseen sitä ”sitten kun siltä tuntuu”:

Minä voin milloin tahansa vetää sen esiin, jos sinä siinä naurat tai katsot liikaa tai on väärä ilme, se ilmestyy hengittämään ilmaa, se sihahtaa kun se vetää henkeä ja sitten onkin jo aika, ihan milloin vaan, ihan sitten kun siltä tuntuu (LA, 281).

Seuraavassa katkelmassa Heidi eläytyy linnun rooliin ja käyttää hyväksi keojen taipumusta ilkivaltaan matkimalla niitä. Heidiä ärsyttää tietyn porukan käyttäytyminen vaellustuvassa ja hän keksii kostaa heille:

Nyt minulla oli nokka.
Minulla oli kynnet.
Pörhistin höyheniäni yötulessa ja yläniityn kalpeankultaaisessa kuutamossa. Siipeni lehahtivat hetkeksi auki ja sulkeutuivat väristen.
Ojensin ulottuvan, notkean raajan.
Kengännauha, noin.
Repun solki auki, noin, ja mikähän tavara olisi oikein ikävä kadottaa?
Avaimet? Epäilemättä. Auton avaimet? No sehän vasta kurjaa olisi. (LA, 153.)

Heidin käyttäytymistä tässä voi verrata Jessen ja kean ilkivaltaan, vaikkakin Heidillä tässä tilanteessa on konkreettinen syy siihen, miksi hän toimii kuten toimii. Se, että Heidille ei

tuota ongelmia eläytyä kean rooliin, kertoo osaltaan ihmisen ja eläimen samankaltaisuudesta.

”Katson niitä ylhäältä, korkealta, niiden pienen pientä maailmaa, jossa jokainen häärii muka tärkeänä ja on menossa touhuissaan jonnekin. Sitten työnän kepin kekon ja sekoitan.” (LA, 297.) Tämä on yksi kursiiivilla kirjoitetuista katkelmista, joissa kertojana on yleensä Jesse. Tämä katkelma voisi kuitenkin aivan yhtä hyvin olla linnun kertoma. Tähän viittaavat sanavalinnat ”ylhäältä, korkealta”, mutta toisaalta myös ihminen katsoo muurahaispesää samasta perspektiivistä. Tämäkin on esimerkki siitä, miten romaanissa rinnastetaan lintu ja ihminen, ja erityisesti kea-lintu ja Jesse, jotka ovat romaanissa rinnakkaishahmoja. Molempien kertomat osuudet on romaanissa erotettu kursiiivilla, mutta lukijan pääteltäväksi jää, kumpi hahmoista kulloinkin on kyseessä.

Romaanissa on useita esimerkkejä siitä, miten Jesse ja lintu viettävät aikaansa samanlaisilla tavoilla. Keoille tyypillistä toimintaa sekä romaanissa että tosimaailmassa on autojen hajottaminen. Ne repivät tiivisteet, rikkovat renkaat ja hajottavat mielellään kaiken minkä pystyvät. (LA, 265.) Myös Jessen harrastuksiin kuuluu autojen naarmuttaminen ja kivittäminen (LA 84, 139).

Pahin rikos, mitä Jesse romaanissa kavereineen suunnittelee on tuhopoltto, jonka kohteeksi he ottavat bussipysäkillä nukkuvan ihmisen, ”asianharrastajan” kuten he uhriaan kutsuvat. *”Onko kellään sytkäriä? Mulla on, sanon, ja otan sen taskusta, pienen sileän oranssin.”* (LA, 317.) Jessen ja kavereiden rikos on verrattavissa siihen, että kea tarkoituksella sytyttää metsäpalon. Kummassakaan tapauksessa tekijöillä ei ole varsinaista syytä tekemisiinsä. Jesse kavereineen ei tunne uhriaan. Teon voisi ajatella olevan jonkinlaista jännityksen hakua, oman turhautumisen purkamista ja tyhmyyttä. Keakaan ei sytytyä metsäpaloa siksi, että sillä olisi varsinaisesti mitään päähenkilöitä tai muita vaaraan joutuvia uhreja vastaan.

Seuraava on lopun katkelmasta, missä kertojana näyttäisi olevan kea:

Näen liekkejä ja kuulen käheää kirkunaa, ääni räähky pakokauhua ja hengenhätää, ja syytä onkin, sillä tuosta näkökulmasta aivan kaikki on tulossa. Sydän lyö, se lyö halkeamaisillaan, sillä juuri tätä halusin. (LA, 329.)

Kea siis nauttii siitä pakokauhusta ja hengenhädästä, minkä hän saa ympärilleen aiheutettua. Aivan samalla tavalla tekee Jesse seuraavassa esimerkissä, missä hän kertoo siitä, kuinka mukava on painaa paloilmotuspainikkeen lasi rikki:

Ihmiset katsoo toisiaan ja ajattelee, että rela vaan. Mutta kun kuulutusta ei tule ne alkavat liikehtiä levottomasti ja kuiskia keskenään ja tönä toisiaan. Ja niille nousee päähän ajatus savusta ja häkäpilvistä ja siitä kuinka kaikki alkaa tunkea ulos hallitsematta, tönä ja kaataa ja tallata toisiaan.

Ja sitten ne ehkä alkavat tehdä just sitä. (LA, 180.)

Rinnastamalla eläimen ja ihmisen ominaisuuksia ja toimintatapoja *Linnunaivoissa* esitetään uudenlaista eläinkuvaa. Ihminen ja eläin eivät ole niin erilaisia kuin on ollut tapana ajatella. Meillä on esimerkiksi enemmän biologisia yhtäläisyyksiä lintujen kanssa kuin aikaisemmin on luultu.

Jennifer Ackerman puhuu teoksessaan *Viisaat linnut* (2017) konvergentistä evoluutiosta. Vaikka linnut eivät evolutiivisesti olekaan läheistä sukua ihmisille, lintujen aivot ovat jostain syystä kehittyneet samankaltaisiksi ihmisaivojen kanssa. Yhteistä ihmisille ja linnuille on esimerkiksi se, että osalla linnuista aivot ovat kehoon nähden suuret. Mielenkiintoista on myös samankaltaisten geenien aktivoituminen puhumaan opettelevien ihmisten ja laulamaan opettelevien lintujen aivoissa. Myös se osa aivoista, joka säätelee sosiaalista käytöstä, on lintujen aivoissa samankaltainen kuin meillä. Linnut ovat siis osoittautumassa hyviksi eläinmalleiksi, jotka voivat auttaa meitä ymmärtämään muun muassa ihmisaivojen oppimista ja muistamista, ongelmanratkaisuprosesseja sekä sitä, miten määrittelemme oman paikkamme tilassa ja sosiaalisissa ryhmittymissä. (Ackerman 2007, 23–24.)

Ihmismäinen ei tietenkään ole synonyymi älykkäälle, vaikka eläinten älykkyyttä usein onkin mitattu inhimillisten kykyjen, kuten kielen oppimisen perusteella. Älykkyys on hankala käsite määrittellä, sillä siihen kuuluu monia asioita. Tärkeintä eläinten kykyjen arvioimisessa on kuitenkin hylätä ennakko-oletus siitä, että ihmismieli on mielen prototyyppi ja että myös eläinten kognitiivisilla kyvyillä olisi oltava sama neurologinen perusta tai ilmenemismuoto kuin ihmisillä (Aaltola 2013, 19).

Ackerman käyttää lintujen kykyjä käsitellessään käsitteitä älykkyys ja nerous (genius). ”Nerouden” hän määrittelee niin, että se on kykyä tajuta ”ympäristön asettamat ja omat sosiaaliset haasteensa” ja selviytyä niistä nopean älynsä ja joustavuutensa ansiosta.

(Ackerman, 22.) Älykkyys ei siis tarkoita tiettyjä taitoja, vaan kykyä pärjätä niissä olosuhteissa, missä sattuu elämään.

Irene Pepperbergin teoksessa *Alex Studies* (2002) lainataan Richard Byrnen määritelmää älykkyydestä. Siinäkin kuvaillaan älykkyyttä monen asian summana, johon kuuluu esimerkiksi kyky oppia rajoittamattomasti uusia asioita ja soveltaa tietoja uusissa ja erilaisissa tilanteissa, kyky hyötyä muiden oppimista asioista ja kyky päätellä, järkeillä ja suunnitella aina uudenslaisia toimintamalleja (Pepperberg, 321). Tämä on suhteellisen laaja tapa määritellä älykkyyttä, ja sopii mielestäni minkä tahansa lajin älykkyyden kuvaamiseen.

Kyseisessä teoksessa Pepperberg kirjoittaa tutkimuksistaan, joissa hän on onnistunut opettamaan papukaijoja käyttämään englannin kieltä sekä ymmärtämään sellaisia käsitteitä kuten esimerkiksi väri, muoto, erilainen ja samanlainen. Myös esimerkiksi koirat oppivat todistetusti englantia ja pystyvät jopa päättelemään niiden sanojen merkityksen, mitä ne eivät ole ennen kuulleet (Hediger, Ryan & McFarland, Sarah E. 2009, 2). Perimmäinen syy siihen, miksi papukaijoille opetetaan englantia, on tietysti se, että tutkija pystyy kommunikoimaan eläimen kanssa, ja selvittämään, mitä eläin osaa ja ymmärtää (Pepperberg, 5). Tarkoitus ei siis ole pelkästään se, että testattaisiin, kuinka älykkäitä ne ovat inhimillisissä taidoissa.

Vanhan käsityksen mukaan lintu on yksinkertainen eläin, mihin on ajateltu viittaavan esimerkiksi sen pienet aivot. Linnunaivo (myös *birdbrain*) on haukkumanimi, englannin kielessä *chicken* viittaa pelkuriin. Romaanin nimi *Linnunaivot* kiinnittää huomiota tähän teemaan.

Vaikka teoksessa Jyrki on hyvin valistunut ympäristöön ja ympäristön suojeluun liittyvistä asioista, lintukuvaajan kanssa keskustellessaan hänenkin on hyvin vaikea uskoa lintujen älykkyyteen.

Se innostuu entisestään ja kertoo tutkimuksissa käyneen ilmi, että monet papukaijalajit ovat ainakin viisivuotiaan lapsen kognitiivisella tasolla.

Se kuulostaa minun mielestäni jo aika ylimitoitetulta. Monet viisivuotiaat osaavat sentään lukea. Tai ainakin käyttää videoita.

Linnuthan ovat primitiivisiä eläimiä, matelijasta seuraavia.

Sanon, että tutkijalla, joka noin on päätelty, on ilmeisesti itsellään ylen kiinnostavia lapsia. (LA, 263.)

Vanhat käsitykset muuttuvat hitaasti, mutta kaunokirjallisuudella voi olla oma osansa käsitysten muuttamisessa. Kuten Karoliina Lummaa hienosti muotoilee, runous, kuten taiteet yleensäkin, on ”eettisen neuvottelun väline”, jolla voimme rakentaa yhteyksiä vieraisiin eli ei-inhimillisiin maailmoihin ja yrittää ymmärtää niitä (Lummaa 2013, 27.)

Linnunaivoissa käsitellään lintujen kykyjä ja lisäksi kea on yksi romaanin hahmoista ja yksi kertojista. Linnun näkökulma tulee esille, mikä on merkittävää, sillä se, ”kenen näkökulmasta asiat näytetään, kuka saa äänensä kuuluville, riippuu henkilön tai henkilöryhmän valta-asemasta yhteiskunnassa” (Steinby 2013, 129).

Eläimillä ei yhteiskunnassa ole valtaa. Esimerkiksi keojen tilanne ei muutenkaan ole kovin hyvä: keojen määrän on arveltu laskeneen 50–80 prosenttia 36 vuoden aikana, mikä tarkoittaa kolmen sukupolven aikana (White, 2018.) Merkittävää on myös se, että yksi romaanin kertojista on syrjäytynyt ihminen, joilla ei myöskään välttämättä ole yhteiskunnassa niin paljon valtaa ja ääntä kuin parempiosaisilla.

Romaani alkaa sitaatilla Edgar Allan Poelta. Runo on yksi säkeistö runosta ”Korppi” ja sen on suomentanut Niilo Idman. Runo on alun perin vuodelta 1845.

”Valhetta sun kieles valaa! Lähde, ikiyöhös palaa
sinne väisty, missä myrsky yhä kiittää raivoaan!
Nokkas sydämeeni hamaan iskit, henkeni löit lamaan,
silmäs tuskaan yhteen, samaan naulitsee mun taiallaan!
Häivy, ettei yksikään sulka käynnistä jää kertomaan!”
Korppi huus: ”Ei milloinkaan.” (LA, 5)

Korpissa runon puhuja saa keskellä yötä vieraakseen linnun. Hän puhuttelee korppia, joka vastaa hänelle kaikkeen vain ”Ei milloinkaan.” Runossa on samanlaista tematiikkaa kuin *Linnunaivoissa*. *Korpissa* lintu puhuu, joskin mysteeriksi jää, osaako lintu muuta puhuakaan, vai toisteleeko se repliikkiään runon puhujaa kiusatakseen. Joka tapauksessa *Korpissa* lintu onnistuu suututtamaan runon puhujan, mikä kertoo linnun toimijuudesta.

Toinen, joskin kaukaa haetumpi esimerkki yhteydestä Edgar Allan Poen tuotannon ja *Linnunaivojen* väliltä löytyy Poen novellista ”Rue Morguen murhat” (The Murders of the Rue Morgue, 1841). Novelli on perinteinen salapoliisikertomus, jossa selvitetään kahden naisen murhaa. Lopulta selviää, että murhat on tehnyt eräältä merimieheltä karannut oranki.

Teosten juonissa on siis samankaltaisuutta. *Linnunaivoissa* on samanlaista asetelmaa, kun metsäpalon ja muiden kiusantekojen syyllinen selviää vasta lopussa. Päähenkilöille tekijä ei selviä ollenkaan, mutta lukija voi romaanin edetessä päätellä, kuka päähenkilöitä kiusaa. Molemmissa teoksissa käsitellään eläinten toimijuutta.

Orangin toimijuutta ”Rue Morguen murhissa” on käsitelty myös Stephanie Rowe artikkelissaan ”No Human Hand? The Ourang-Outang in Poe’s ‘The Murders in the Rue Morgue’” (2009). Edgar Allan Poen tuotannosta löytyy esimerkkejä eläinten toimijuudesta ja myös ympäristön toimijuudesta. Esimerkiksi novellissa ”Usherin talon häviö” (Fall of the House of Usher, 1839) tarinan keskiössä oleva talo edustaa omaa toimijuuttaan.

Tutkielman toisessa luvussa olen käsitellyt romaanin ihmis- ja eläintoimijoita ja todennut, että kaikki käsitellyt hahmot edustavat toimijuutta omalta osaltaan. Kaikilla käsitellyillä hahmoilla on oma tarpeensa jättää maailmaan jälki. Jesse ja Kea tekevät sen omalla tavallaan ilkivaltaa tekemällä, Heidi ja Jyrki taas lähtevät Australiaa ja Tasmaniaa valloittamaan. Kaikki hahmot edustavat erilaisia toimijoita mutta kuvaavat osaltaan myös erilaisia tyyppejä, tapoja suhtautua ympäristöön.

Kea-linnun toimijuuden analyysi näytti, miten linnun näkeminen uudessa valossa voi laajentaa eläinkuvaa. Ihmiset ja eläimet käyttäytyvät monin tavoin yllättävän samanlaisesti. Sekä romaanin kea että tosimaailman linnut esimerkiksi huvittelevat ja tekevät tuhoa hyvin samanlaisilla tavoilla.

3 ”Tasmania rikkoo kaiken” Ympäristön ja ihmisen suhde *Linnunaivoissa*

Tässä luvussa tutkimuksen kohteena on ihmisen ja ympäristön suhde sekä ympäristön kuvaus romaanissa. Tarkastelen sitä, miten ympäristöä kuvataan kielen ja rakenteen tasolla sekä sitä, millainen rooli sillä on teoksessa. Aloitan sillä, miten *Pimeyden sydän*-viittaukset avaavat osaltaan romaanin teemoja ja tukevat tulkintaa ympäristön aktiivisesta roolista teoksessa. Lopussa pohdin vielä sitä, mitä teos sanoo matkustamisen ja ympäristön suhteesta.

3.1 *Pimeyden sydän* Linnunaivojen pohjatekstinä

”Kauhu! Kauhu!” (LA, 326), Heidi siteeraa *Pimeyden sydäntä* metsäpalon lähestyessä. Heidi osaa käytännössä ulkoa romaanin, ja sitaatit romaanista kulkevat mukana koko tarinan ajan. Useimmiten ne on erotettu muusta tarinasta erillisiksi sitaateiksi mutta välillä Heidi siteeraa romaania omissa kertojaosuuksissaan. Sitatit ovat Kristiina Kivivuoren käännöksestä vuodelta 1968. Joseph Conradin alkuteos *Heart of Darkness* julkaistiin englanniksi vuonna 1902.

Joseph Conradin äidinkieli ei kuitenkaan ollut englanti vaan puola. Conrad syntyi Puolassa, joka siihen aikaan oli Venäjän vallan alla, mutta muutti kuitenkin myöhemmin Englantiin. Conrad oli merimies ja matkusti paljon. Hänen Kongossa näkemänsä ihmisten tekemät julmuudet vaikuttivat häneen syvästi, ja hän kuvaa Kongon kokemuksiinsa teoksessa *Pimeyden sydän* (Szczeszak-Brewer 2015).

Conrad oli sekä myöhäis-viktoriaaninen realisti, että modernisti (Szczeszak-Brewer 2015, 7). Varhaisemmassa *Pimeyden sydän*-tutkimuksessa ympäristö ei ole ollut yhtä tärkeässä roolissa kuin psykologinen näkökulma. Luonto on ollut vain ”tunnelmallinen kulissi” taantuneen ihmismielen kuvaukselle. Viime aikaisessa tutkimuksessa poliittiset ja ympäristöasiat ovat alkaneet kiinnostaa enemmän. Teosta on tutkittu esimerkiksi postkoloniaalisen ekokritiikin näkökulmasta, eli on tutkittu sitä, miten teoksessa kuvataan ympäristön ja ihmisten riistoa. (Winston 2015, 41–42.) Tässä tutkielmassa tarkastelen, miten *Pimeyden sydän* toimii pohjatekstinä *Linnunaivot* -teokselle. Molemmissa teoksissa käsitellään samankaltaisia ympäristöön ja sen riistämiseen liittyviä teemoja.

Aina ajoittain Heidi vertaa heidän matkaansa *Pimeyden sydämen* matkaan. Sama kammottava tunnelma, mikä on läsnä Conradin teoksessa, seuraa myös Heidiä. Teoksen lopussa, Jyrkin viimeisessä kertojanosuudessa myös Jyrkin kertomassa osuudessa viitataan epäsuorasti teokseen: ”Ensi kertaa ymmärrän, miten tärkeäksi se on minulle tullut. Ja miten ja miksi olen tuonut sen tänne, pimeyden sydämeen.” (LA, 325.)

Pimeyden sydäimestä lainatut sitaattit on tuotu mielenkiintoisesti osaksi Heidin ja Jyrkin matkaa Tasmaniaan, mihin Jyrki viittaa lopuksi myös ”pimeyden sydämenä”. Heidi tulkitsee Tasmanian pitävän Heitä epätervetulleina, ja ympäristö esitetään elävänä ja pelottava. Useat sitaattit *Pimeyden sydäimestä* tukevat tällaista kuvaa ympäristöstä: ”Me seisahduimme, ja hiljaisuus, jonka jalkojemme töminä oli karkoittanut, tulvahti maan sopukoista takaisin” (LA, 133).

3.2 Ympäristön kuvaus

”Täällä ei ole ketään. Ei yhtään ketään.” (LA, 267) Heidi miettii Tasmanian South Coast Trackilla. ”Me olemme täällä kahden. Vain me kaksi ja Tasmania.” (LA, 269) toteaa Jyrki samassa paikassa. Tasmaniassa päähenkilöt onnistuvat löytämään sellaista autiota erämaata, mitä he ovat tulleet etsimäänkin.

Kaikenlaisen puistomaisuuden jälkeen karhea autius tyrmää. – – Täällä on alkukantaista ja rosoista, niin eri tavalla kaunista kuin missään näkemässäni paikassa, että sitä on ensin vaikea edes kauneudeksi nimittää. Tasmanian etelärannikko on kaunis samalla tavalla kuin ehkä jokin Lapin rakkarinne. Siinä ei ole mitään kutsuvaa, ei mitään kosiskelevaa, se on maisema, jonka ei tarvitse omasta arvostaan tietoisena yrittää miellyttää ketään; sillä on varaa olla ynseä. (LA, 26.)

Sinisalo on itsekin käynyt vaeltamassa samoissa paikoissa, mihin romaani sijoittuu. Kirjailija kommentoi romaanin aihetta näin: ”Tajusin, miten paljon peruuttamatonta pahaä länsimainen ihminen on tehnyt luonnolle. Se näkyi erityisen hyvin Australiassa ja Uudessa-Seelannissa siksi, että siellä länsimainen ihminen on ollut niin vähän aikaa.” (Aaltio 2018.)

Linnunaivoissa kerrotaan esimerkiksi pussipirujen eli Tasmanian tuholaisten kuolevan sukupuuttoon muutamassa vuodessa (LA, 116). Australiasta ne ovat todellisuudessaakin kuolleet sukupuuttoon. Pussipiruja ei elä enää missään muualla kuin Tasmaniassa. Syynä

ovat taudit sekä ihmisen saarelle tuomat ketut ja kissat. Vierasperäiset lajit, kuten esimerkiksi ketut ja kissat ovat muutoinkin uhka Australian luonnolle (”Australiassa suunnitellaan vieraslajien tuhoamista”, Yle 2005).

Kun muu fauna on tuhottu, Australiassa voi alkaa järjestää vaikka ketunmetsästystä. Tänne kun viisaasti laivattiin kettuja hävittämään aiemmin viisaasti tuotuja kaniineja. Paikallisen phytophthoraan tuhoutuneen flooran voi korvata jollain mukavalla tuontikasvilajilla, joka ei kelpaa wallabien suuhun. Eipä tarvitse niitäkään hätyyttää hotellin istutuksilta. (LA, 116–117.)

Greg Garrard puhuu erämaakirjallisuudesta, joka sijoittuu yleensä Pohjois-Amerikkaan tai Australiaan johtuen niiden laajasta villistä ja kesyttämättömästä erämaasta, vastakohtana ihmisen asuttamille alueille. Erämaakirjallisuudessa on kuitenkin ristiriita. Erämaahan tarkoittaa nimenomaan paikkaa, jossa ihmisiä ei ole ja joka on riippumaton ihmisen olemassaolosta. Erämaakirjallisuudessa kerronta kuitenkin usein vaatii ihmishahmon erämaahan, mikä antaa erämaasta vääränlaisen käsityksen. Erämaa jää siis ideologiseksi ajatukseksi. (Garrard 2004, 60, 70–71.)

Myös *Linnunaiivot* -romaanin kohdalla tällaista ristiriitaa voi pohtia. Teoksessa kritisoidaan erämaahan matkustamista, koska se on ympäristölle haitallista. Toisaalta koko teosta tällaisenaan tuskin olisi olemassa, ellei Sinisalo olisi itse matkustanut paikan päälle ja perehtynyt esimerkiksi Australian tilanteeseen ja siihen, mitä ongelmia turismi siellä aiheuttaa.

Tasmanian suosio turistien keskuudessa kasvaa tällä hetkellä nopeasti. Esimerkiksi vuonna 2017 matkailijoiden määrä Tasmaniassa kasvoi 12 prosentilla, ja saarella oli sinä vuonna noin 1,3 miljoonaa kävijää. (Whiting, 2018.) Kaikista eniten kasvoi kansainvälisten turistien määrä. Viime vuoden aikana ulkomailta tulevien kävijöiden määrä kasvoi 15 prosenttia. Eniten Tasmaniassa kävijöitä kiinnostavat erilaiset ulkoilu-aktiviteetit. (Ross, 2019.)

Koska turistien määrä kasvaa tällaisella vauhdilla, vaatii se tietenkin infrastruktuurin kehittämistä, jotta se pysyisi ajantasalla. Esimerkiksi hotelleja oli rakenteilla viime vuonna yli 4000 hotellihuoneen verran. Tietysti Australiassa ollaan huolissaan siitä, että saaren luonto ei kestä tällaista määrää matkailijoita. (Whiting, 2018.) Huolena ovat esimerkiksi väentungokset ja roskaaminen (Ross, 2019). Myös paikalliset asukkaat

vastustavat sitä, että Tasmanian komeat rannat rakennetaan täyteen luksuslomakohteita. (Gibson, 2017)

3.2.1 Heid in näkökulma ympäristöön

”Maailma näytti epämaalliselta. Me olimme tottuneet katselemaan lannistettua ja kahlehdittua petoa, mutta siellä – siellä näki jotakin, joka oli pedon kaltainen ja vapaa.” (LA, 152.) Ympäristö näyttäytyy Heidille pelottavana. Tässä kohtaa Heidi lainaa *Pimeyden sydäntä* omassa kerrontaosiossaan. Heidi viittaa ympäristöön petona, joka edustaa saalistajaa tai jotain pahaa, hirviöistä. Tämä ympäristö ei toivota heitä tervetulleeksi.

Heidi arvelee Tasmanian haluavan takaisin rauhaa, jota ihmiset ovat Tasmaniaan tunkeutumisellaan häiritsemässä.

Vaikka joka paikkaan koskee, en voi mitään sille että Tasmania on jollain käsittämättömällä tavalla yhtä aikaa ikivanha ja luomistuore. Riittävän vanha ja kokenut, että se tietää miten osua hermoihimme, mutta samaan aikaan niin hiljan syntynyt, että tuntuu kuin häiritsisimme jonkun juuri kuoriutuneen eläimen sen vasta tajuamaa ja nyt haluamaa rauhaa. (LA, 52).

Romaanissa mainitaan muutoinkin Tasmanian vaikuttavan siltä, kuin se olisi ikivanha. ”Voisi kuvitella pienen dinosauruksen kurkistavan milloin vain kiven takaa” (LA, 166). Vaikka länsimainen ihminen on Tasmaniassa ollut vasta verrattain vähän aikaa, Tasmania ja sen alkuperäisasukkaat ja eläimet ovat olleet siellä ikuisuuden.

Myös seuraavassa *Pimeyden sydämen* sitaatissa ihmiset ovat ottamassa koskemattomasta maasta sitä osaa, mitä eivät vielä ole ehtineet saamaan. Tässä kohtaa Tasmania ja Kongo rinnastetaan toisiinsa, molemmat ovat ikivanhoja mutta toisaalta uusia ja vieraita. Sinä aikana, kun eurooppalaiset valloittivat Kongoa, se oli eurooppalaisille vielä tuntematonta aluetta.

Me olimme vaeltamassa esihistoriallisen maailman keskellä, maailman, joka oli kuin tuntematon planeetta. Olisi voinut kuvitella, että luomakunnan ensimmäiset ihmiset olivat ottamassa haltuunsa kirottua perintöosaansa, joka heidän oli saattaminen valtansa alle pohjattoman tuskan ja kohtuuttoman raadannan hinnalla. (LA, 171.)

Seuraavassa katkelmassa päähenkilöt ovat juuri lähtemässä uudelle reitille, ja Heidiä jännittää lähteä. Hän siteeraa *Pimeyden sydäntä*. Tämä on romaanin ensimmäinen katkelma pimeyden sydäimestä ja tässä tulee esiin se pahaenteinen tunnelma, jota katkelmat *Pimeyden sydäimestä* pitävät yllä.

Aloin jossain vaiheessa osata sen Joseph Conradin kirjan ulkoa. Se kuiskaa päässäni.

Ajattelin äärettömyyden kasvoja, jotka katsoivat meihin, ajattelin niiden tyyneyttä – olikohan se vetoisuus vai uhka? Mitä me olimme, me jotka olimme sinne eksyneet? Pystyisimmekö käsittelemään tuota mykkää oliota, vai sekö käsittelisi meitä? Minä tunsin, kuinka iso, kuinka kirotun iso oli tuo puhumaton ja ehkä vielä kuurokin olio. Mitä siinä oli sisässä? (LA, 13–14.)

Katkelmassa *Pimeyden sydäimestä* käsitellään uhkaavana esiintyvää ympäristöä, ja Heidillä tulee katkelma mieleen omasta tilanteestaan. Ympäristöä käsitellään elävänä olentona, puhutaan esimerkiksi äärettömyyden kasvoista ja siitä, käsitteleeköhän tämä ”olio”, jonka voi tulkita ympäristöksi, sittenkin meitä. Tässä *Pimeyden sydäimestä* lainatussa katkelmassa puhutaan myös metsän ilmeestä ja katseesta: ”Metsä oli hievahtamaton kuin naamio – raskas kuin suljettu vankilanovi – sen katseessa oli tuon salaisen tiedon, malttavan odotuksen, luoksepääsemättömän hiljaisuuden ilme” (LA, 50). Heidikin siis vaikuttaa suhtautuvan ympäristöön kuin elävään olentoon.

Myös seuraavassa katkelmassa Tasmania esitetään elävänä, itsenäisenä olentona, joka keksii jekkuja aivan kuin edellisessä luvussa käsitellyt Jesse ja lintuhahmokin tekevät: ”Pusikossa rapisee ja rasahtelee aina vasemmalla, aina takana, kuin itse Tasmania seuraisi meitä, näkymättömänä, riittävän viisaana keksimään jatkuvia jekkuja, ja riittävän lapsellisena niitä tekemään.” (LA, 53.) Heidi suhtautuu muutoinkin ympäristöön aivan kuin se olisi itsenäinen toimija, mikä näkyy seuraavassakin katkelmassa. Tasmanian yö kirjaimellisesti elää.

On melkein mahdoton ajatus poistua tästä turvaisasta kohdusta, kun tänne kerran on kääriytynyt, ja ulkopuolella Tasmanian yö elää ja pitää omaa salaperäistä juhlaansa johon meitä ei ole kutsuttu, enkä tiedä haluaisinko edes osallistua vaikka minut kutsuttaisiinkin. (LA, 280.)

Heidi on tyytyväinen siitä, että saa hetken hengähdystauon Tasmanian elämästä. Hän puhuu katkelmassa ”turvaisasta kohdusta”, mikä kertoo siitä, että häntä pelottaa. Heidissä erämaan autius herättää pelon tunteita, mikä näkyy myös seuraavassa katkelmassa.

Kun meren kohina on jäänyt taakse, tajuan hiljaisuuden korviasärkevyyden. Tunnen hiljaisuudessa piileskelevän pelon.

Meren läheisyys tarkoittaa turvaa. Jos eksyisin Tasmaniaan – –tuntisin heti helpotusta kun kuulisin aaltojen pauhun, vaikka olisin keskellä edelleenkin ei mitään. Meri on tie vaikka ilman venettäkin, meri on vettä vaikka juomakelvotontakin, merellä näkee kauas ja esteettä.

Täällä ei ole turvaa. (LA, 298.)

Heidi pelkää eksymistä mutta myös silkkaa hiljaisuutta. Hiljaisuus voi pelottaa samalla tavalla kuin pimeä, koska siihen ei ole tottunut. Kaupungissa ei ole koskaan täysin hiljaista. ”Täällä ilmassa himertää sumuinen auer,” (LA, 298) jatkuu edellinen katkelma. Myös ”sumuinen auer”, joka varmaankin toimii myös näköesteenä, herättää pelkoa Heidissä.

Seuraavassa katkelmassa Heidiä epäilyttää, voiko tasmanialaista purovettä juoda puhdistamatta. Katkelmasta näkyy se, että Heidi ei ole tottunut tällaiseen ympäristöön ja ehkä pelkääkin sitä sen vuoksi.

Uskonhan minä, etelätasmanialaisen puroveden suodattaminen olisi vain ylimääräistä ajanhukkaa ja kalliin laitteen kapasiteetin tuhlausta.

Ehkä minun olisi helpompi suhtautua, jos se ei tulisi niin avoimesti ja pidäkkeettömästi suoraan maaemon reisien välistä. (LA, 31.)

Myös Heidin tässä käyttämästä sanavalinnasta ”maaemo” kertoo Heidin elollistavasta suhtautumisesta ympäristöön. Jyrki tuskin käyttäisi ympäristöstä tällaista ilmaisua.

Tasmanian autius ja hiljaisuus pelottaa Heidiä, mutta myös siellä elävät eläimet ja muut oliot piinaavat Heidiä.

Ajattelen iilimatoja ja värisen. Aivottomia mutta verenhimoisia. Puskassa vaanivia. Pulleita ja verta imeviä. Mutta niitä pitäisi kai esiintyä vain sateen jälkeen, ja nyt on ollut rutikuivaa Cox Bightin kaatosateen jälkeen.

Iilimadot.

Mitä se Conrad sanoikaan?

Mutta erämaa oli varhain keksinyt hänen vikansa ja kostanut hänelle tämän mielettömän maahanhyökkäyksen kauhealla tavalla. (LA, 302.)

Heidi kuvittelee Tasmanian kostavan heille heidän ”maahanhyökkäyksensä” esimerkiksi verta imevillä iilimadoilla. Päähenkilöiden leivät pääsevät homehtumaan matkalla, mikä on ikävää, sillä heillä on juuri sen verran ruokaa mukana kuin he tarvitsevat. Heidiä inhottaa suuresti ajatus hänen rinkassaan elävän homeisen leivän kantamisesta.

Ajatuskin siitä, kuinka niiden pinnassa oleva vihreä ihottuma kasvaa ja laajenee, muuttuu pinnaltaan pörheämmäksi, alkaa työntää

vaaleanharmaata ilskottavaa karvaa, ja että se tekee sitä minun selässäni, muovikalvon ja rinkankankaan päässä paljaasta ihostani, saa minut syyhyämään ja värisemään (LA, 277).

Heidi siis kokee ympäristönsä elävänä homesientä myöten, ja se vaikuttaa häneen herättämällä esimerkiksi pelon ja inhotuksen tunteita hänessä.

Jyrki kommentoi hieman pilkkaavasti Heidin käsitystä Tasmaniasta, mutta saattaa osua aika lähellekin Heidin ajatuksia:

Tasmania on sille valtava maaginen otus, joka tekee meille mitä tahtoo. Sen mielikuvissa me varmaan paarustamme Tasmanian mahan päällä kuin kaksi uutteraa ja uteliasta muurahaista. Koska me kuljemme pitkin Tasmanian herkkää ja ohkaista ihoa, on koko ajan mahdollista, että tietynä hetkenä se lopullisesti havahtuu, ensin käänähdeltyään ja äännähdeltyään. Sitten meidän yläpuolellemme kurottuu käsi, niin valtaisana ja nopeana, että se on meille näkymätön, paitsi juuri ennen lopullista musertavaa, läiskähtävää laskeutumistaan. (LA, 300.)

Tasmania näyttääkin tekevän päähenkilöille mitä tahtoo. ”Tasmania rikkoo kaiken” (LA, 164) parahtaa Heidi kun hänen housujensa lahje on ratkennut polveen saakka. Myös Jyrkin vaellussauvan kärkiosa katkeaa. ”Muta on imaissut sauvan ohuimman pään, kura on voittanut köydenvetokisan ja päihittänyt samalla suvereenisti Komperdelin jousimekanismin” (LA, 161). Varusteiden rikkoutumisesta syytetään Tasmaniaa, mutaa ja kuraa. ”Mutta muta vain röyhtäilee ja lutkuttaa, aivan kuin liejussa asuisi joku joka ei halua päästää irti oudosta titaanialumiinisesta esineestä, joka on tunkeutunut sen valtakuntaan” (LA, 159).

Heidi ja Jyrki ovat tulleet valloittamaan Tasmaniaa, mutta se vaikuttaa olevan molemminpuolista: myös erämaa valloittaa omalla tavallaan heidät. Heidi tuntee, kuinka erämaa alkaa vangita häntä. Tämäkin teema kulkee mukana *Pimeyden sydän* –sitaateissa: ”Lopulta tunsin olevansa kuin jonkin taian vankina, ainiaaksi erotettuna kaikesta mikä joskus oli ollut tuttua – jossakin – kaukana – ehkä toisessa elämässä” (LA, 77).

Samalla kun teoksessa alkaa tapahtua selittämättömiä asioita, mukana kulkevat lainaukset *Pimeyden sydäimestä* kuvaavat epätodellista tunnelmaa ja ”taian vankina”, ”toisessa elämässä” tai unessa olemista.

Minusta tuntuu kuin yrittäisin kertoa teille unta – ja yrittäisin turhaan, koska kertomalla ei milloinkaan voi välittää unen tunnelmaa, jossa järjetön, yllättävä ja hämmentävä sekoittuvat torjuvan mielen vapinaan,

sitä tunnelmaa, jossa ihminen on kuin jonkun uskomattoman vankina (LA, 185).

Lopulta erämaa uuvuttaa Heidän täysin ja hän haaveilee luovuttamisesta ja sulautumisesta osaksi Tasmanian maaperää.

Koetan vaisusti hymyillä: ei tämä nyt niin elämää suurempaa ole. Mutta se on. Olen niin uupunut että haluaisin romahtaa tähän. Haluaisin sulaa, antaa lihaksieni ja luideni imeytyä Tasmanian maaperään, vajota kuivana ritisevän kuoren alla vellovaan mutaan. Olisi hiljaista. Olisi pimeää. (LA, 315.)

Heidi tunteeikin jo olevansa haudattuna Tasmanian maaperään, kun Tasmania ottaa häntä valtaansa. Heidän nukahtaessa Conradin sanat tulevat hänen mieleensä:

Vähän aikaa minusta tuntui, että minutkin oli haudattu – se hauta oli suunnaton ja sanomattomia salaisuuksia täynnä. Tunsin sietämättömän painon pusertavan rintaani, tunsin kostean mullan hajun, voitokkaan turmeluksen salaisen läsnäolon, läpitunkemattoman yön pimeyden... (LA, 280.)

Myös seuraava Heidän kertoma osuus kuvaa omalla tavallaan tätä valloittamista tai ”vihkimystä”, jota Heidi on kokemassa: ”Conrad kuiskaa: *erämaa oli ottanut hänet, rakastanut häntä, syleillyt häntä, tunkeutunut hänen suoniinsa, kalvanut hänen lihaansa ja merkinnyt omakseen jollakin saatanallisella vihkimyksellä...*” (LA, 315). Heidän vaelluksen aikana erämaa on kirjaimellisesti ”kalvanut hänen lihaansa” ja ”tunkeutunut hänen suoniinsa”. Iilimadot imevät hänen vertaan, ja Heidi laihtuu niin että edes aurinkolasit eivät pysy hänen nenällään. ”Katson alas ja reiteni pistää sortsien lahkeesta kuin kyy” (LA, 299).

Kuten sitaateissa tulee esiin, Tasmaniaa kuvataan teoksessa elävänä, aktiivisena toimijana, joka teoillaan vaikuttaa päähenkilöidenkin tunteisiin. Se esimerkiksi pelottaa Heidiä ja saa Jyrkin menettämään hermonsä rikkoontuneen sauvan takia. Heidi epäilee syyksi, että Tasmania haluaa kostaa heille sen, että he ovat tulleet häiritsemään sen rauhaa. He ovat tulleet valloittamaan Tasmaniaa, mutta eivät osanneet odottaa sitä, että Tasmania valloittaakin heidät.

3.2.2 Jyrkin näkökulma ympäristöön

Heidin ja Jyrkin hahmot edustavat molemmat tiettyä tyyppiä, tietynlaista tapaa suhtautua ympäristöön. Heidn lähestymistapa ympäristöä kohtaan on tietyllä tapaa suurempi, hän vastaanottaa tietoa suoraan ympäristöstä. Jyrki taas suhtautuu ympäristöön järjellä ja poliittisella korrektiudella. Jyrkillä on ympäristöstä enemmän tietoa, hän esimerkiksi tietää, miten luonnossa tulee liikkua niin ettei jäätä sinne jälkiä. Karioiden voisi sanoa Heidn edustavan tyyppiä, joka suhtautuu ympäristöön tunteella, kun taas Jyrki suhtautuu siihen enemmän järjellä, analysoiden.

Seuraava katkelma kuvaa Jyrkin analysoivaa suhtautumista ympäristöön. Jyrki ihailee tähtitaivasta yöllä, mutta miettii samalla myös, mitä tietää heidän sijainnistaan suhteessa Linnunrataan.

Pohjoisen tähtitaivaaseen ja asutuksen hajavaloon totuneelle taivas on kuin sukeltaisi tummaan syvyyteen. Tähtiä on enemmän kuin ikinä. Kuin sokerikiteitä olisi siroteltu mustalle sametille, Linnunrata kaiken keskellä leveänä hopeatomunauhana. Tähtiä on paljon runsaammin kuin pohjoisessa, koska maapallon eteläpuolisko osoittaa Linnunradan keskustaan päin, pohjoinen puolisko laidoille. (LA, 289.)

Tietyissä paikoissa vaeltajia hännäävät inhottavat ihmisiä pistävät hietakärpäset, joita Heidi kiroaa seuraavassa katkelmassa. Tässä tulee ilmi päähenkilöiden erilainen suhtautuminen ympäristöön, tässä tapauksessa hietakärpäsiin. Jyrki suhtautuu Heidn kiroamiseen alentuvasti, sillä Jyrkillä sattuu olemaan eläimistä parempaa tietoa.

Ovi kävi ja se tuli vesipullon kanssa, huihtoen hietakärpäsiä ja kiroillen niin että pisarat lensivät. Se sanoi englanniksi ettei ymmärrä, miksi näin upeassa maassa pitää olla näin kusipäitä eläimiä. – – En kuunnellut enää, mutta minua hymyilytti ja samaan aikaan vähän harmittikin sen naiivius. Eläimet vain toteuttavat omaa lajikäyttämistään, ei niillä ole moraalialia. Vain jollain Disneyllä on hyviä tai pahoja eläimiä. (LA, 126.)

Molemmilla hahmoilla on siis vaikeuksia ymmärtää toistensa näkemyksiä ympäristöstä. Jyrki pilkkaa Heidn elollistavaa suhtautumista ympäristöön, mutta samalla tavalla myös Heidi suhtautuu Jyrkiin ja hänen kriittisiin mielipiteisiin:

Jyrki protestoi, että tällainen koju ei ole kuitenkaan mikään oikea tapa nähdä harvinaisia lintuja, niitä taatusti ruokitaan, jos ei muuten niin salaa. Jyrki varmaan kuvittelee, että jos jotain uhanalaista siivekästä liikaa paapotaan, niin se alkaa kohta nousta isäntiään vastaan ja kohta kaikki paikalliset papukaijalajit alkavat kerääntyä Melaleucan räystäälle

hyökkäilemään patikojien riisikakuille kuin Hitchcockin elokuvassa. (LA, 255–256.)

Heidin ja Jyrkin tyypittelevillä hahmoilla teoksessa tuodaan esiin ihmisten erilaisia tapoja suhtautua ympäristöön. Molemmissa suhtautumistavoissa on jotain hyvää. Koska Jyrki on ottanut asioista selvää, hän pystyy esimerkiksi Heidiä paremmin liikkumaan erämaassa jälkiä jättämättä ja mahdollisimman vähän haittaa aiheuttaen. Toisaalta romaanin lopussa myös Heidin suhtautumistavassa tulee hyviä puolia esiin.

Kun päähenkilöt huomaavat lähestyvän metsäpaloa, heidän ratkaisunsa tilanteeseen ovat erilaiset. Seuraava katkelma on Heidin kertomasta osuudesta.

”Mennään takaisin Watershedille”, sanon, kun muistan leiripaikan upottavan kosteuden ja katveen, jäkälän ja syvän viileän puroon. Koko paikka vaikutti sääskineen ja sammalineen Isä Jumalan omalta pesusieneltä, jota ei saisi syttymään vaikka bensalla valelisi.

Jyrki puistaa päätään.

Muistan miten hän inhoaa omia jälkiään palaamista, mutta en sano mitään. (LA, 321.)

Jyrkin tarve mennä eteenpäin ja tarve päättää itse etenemisestään osoittautuu tässä tilanteessa haitalliseksi. Jyrki olettaa tietävänsä paremmin, joten hänen on vaikea muuttaa mielipidettään. ”Sen ehdotus Watershedille perääntymisestä olisi saattanut olla oikea,” (LA, 322) myöntää Jyrki vähän ajan päästä.

Tulipalo tulee lähemmäksi ja lähemmäksi ja hengittäminen käy vaikeaksi. Lopulta päähenkilöt heittäytyvät ensimmäiseen vastaantulevaan puroon, josta heidät onnistutaan pelastamaan.

Näin ihminen toimii. Ihminen toimii juuri näin. Tietää mitä taivaanrannan takana on, mutta suunta on pidettävä koska se on jäänyt päälle, koska se on päätetty, suunnan vaihtaminen tai takaisin kääntyminen on periksi antamisen merkki, kaikesta tähän asti saavutetusta luopumista.

Sitä mennään ja vauhdilla vaikka hyvin tiedetään mitä on edessä. (LA, 324.)

Tässä Heidi pohtii ihmisen toimintaa heidän kiiruhtaessaan polkua eteenpäin metsäpalon uhatessa. Tämä pohdinta voidaan kuitenkin teoksen teemat huomioon ottaen laajentaa koskemaan koko ihmiskuntaa ja ihmisen suhdetta ympäristöön. Vaikka ympäristökatastrofit uhkaavat, ihmiskunnan kelkkaa on vaikea kääntää.

Jyrki pohtii samaa aihetta, ja nimittää ihmisten toimintaa ”passiiviseksi rikoksiksi”. Silloin kun Suomea ja Australiaa asutettiin, alkuperäistä luontoa hävitettiin aktiivisesti.

Nyt maapallon tilanne on sellainen, että ihmisten toimintaa ja elintapoja pitäisi muuttaa ja ympäristöä aktiivisesti suojella. Sen sijaan ihmiset tekevät ”passiivisia rikoksia”, kun eivät he eivät ole valmiita aktiivisesti muuttamaan toimintaansa.

Meidän esi-isämme tekivät aktiivirikoksia oman hyvänsä nimissä. Seuraavat sukupolvet lähtevät passiivisen rikollisuuden tielle, täysin samoin aatoksiin, katselevat kuin kansat toistensa ja omia etnisiä puhdistuksia: asioille ei voi mitään, maailma on tällainen, meillä on oikeus. Niin kuin perusjenkki sanoisi ilmastonmuutoksesta: annammeko me muutaman jääkarhun uhata amerikkalaista elämäntapaa?

Ja mitä niistä jääkarhuista ja tiikereistä? Ai niin, olihan niistä jotain turismitöllötyshyötyjä. (LA, 116.)

Jyrki pystyy kyllä kriittisesti arvioimaan muiden toimintaa, mutta omaa toimintaansa hän arvostelee vähemmän. Myös Jyrkin on ”pakko” päästä matkustamaan, vaikka hän tietää sen olevan haitallista. Seuraavan katkelman *Pimeyden sydäimestä* voi tulkita kuvaavan myös Jyrkin asennetta:

Hänellä oli vain tarve olla olemassa ja mennä eteenpäin suurimman riskin uhalla ja kaikkein kovimmassa kieltämyksessä. Jos ketään ihmistä milloinkaan on hallinnut puhdas ja pyyteetön, epäkäytännöllinen seikkailun henki, niin juuri häntä [– –]. (LA, 105.)

3.2.3 Jessen ja kean näkökulma

Jyrki ei haluaisi vaikuttaa haitallisesti ympäristöön, mutta kuten on aiemminkin todettu, se on mahdotonta. Metsäpalokin syttyy lopulta Jyrkin syyttimellä. Jesse ja kea taas edustavat ympäristöön suhtautumisessaan toista ääripäätä, ”vandaaleja”, jotka nimenomaan haluavat jättää jälkensä maailmaan.

Jesse ja kea-lintu eivät välitä millaista jälkeä maailmaan jättävät, ”*työnnän kepin kehoon ja sekoitan*” (LA, 297), heille tärkeintä on ylipäättään jättää jokin jälki. Ympäristö on heille kuin leikkikenttä ja olemassa heitä varten. Tässä tulee esiin kolmas tyyppi ja tapa suhtautua ympäristöön.

Romaanissa esitetään useampi erilainen äärimmäinen tapa saada ympäristöstä tietoa ja suhtautua ympäristöön. Heidillä ja Jyrkillä on erilaiset motiivit ja erilaiset suhtautumistavat, joten he eivät myöskään aina ymmärrä toisiaan. Kuitenkin molempien käyttäytymisestä löytyy jotain hyvääkin. Romaanissa esitetään erilaisia kärjistettyjä tyyppejä, mikä tuo esiin sen, että ympäristöön suhtautumisessa mikään ääripää ei ole

hyvä, vaan parasta olisi hyödyntää parhaita puolia kaikista ajattelutavoista. Yksipuoliset ja joustamattomat ajattelutavat voivat olla haitallisia. Vandaalien käyttäytymisestä on vaikeampi löytää hyviä puolia, mutta ainakin he edustavat tietynlaista aktiivisuutta ja kekseliäisyyttä.

Sekä tässä luvussa että luvussa kaksi olen käsitellyt Jessen ja kean hahmoja yhdessä, sillä käsittelemistäni syistä rinnastan hahmot toisiinsa. Kuten Heidin ja Jyrkin kohdalla, Jessen ja kean kohdalla kertojaa ei ilmoiteta. Tämä jättääkin varaa tulkinnalle. Aina ei tiedä, onko kyseisessä kohdassa kertojana Jesse vai kea.

Viimeisessä kursivoidussa luvussa olen tulkinnut kertojan olevan lintu: ”*Teen laiskan kaarroksen kuuman pyörteen nosteessa ja tarkastelen maailmaan jättämäni jälkeä.*” (LA, 329). Heidi ja Jyrki on juuri pelastettu metsäpalon keskeltä helikopterilla. Voisiko kertoja tässä kohtaa sittenkin olla Heidi? ”Kuuman pyörteen nosteessa” voi lentää myös helikopterissa. Lisäksi Heidi on eläytynyt linnun rooliin ennenkin: ”Pörhistin höyheneni yötulessa ja yläniityn kalpeankultaisessa kuutamossa. Siipeni lehahtivat hetkeksi auki ja sulkeutuivat väristen.” (LA, 153.)

Jos kertoja onkin Heidi, saamme ainakin osalle tapahtumista johdonmukaisen selityksen, eikä mitään yliluonnollista välttämättä ole tapahtunut. Siinä tapauksessa tarinassa ei olekaan fantasiaelementtiä. Kea ei olekaan levittäytynyt Tasmaniaan ja tavaroita on voinut varastella esimerkiksi jokin aivan muu eläin kuin kea-lintu. Romaanissa ei olekaan ihmisten kieltä käyttävää kea-lintua vaan ainoastaan omia pelkojaan ja muita tuntemuksiaan tulkitseva Heidi.

Myös Jyrki syyttää tavaroiden katoamisesta ensin Heidiä, kun ei muutakaan selitystä keksi. ”Se ei tunnu tajuavan että telttavaarnat ovat varusteita. Niitä ei hukata.” (LA, 204–205.) Ruokaa laittaessa Heidiltä katoaa myös paketillinen pepperonimakkarasiivuja ja Heidi ihmettelee, miten onkaan mahdollista, että ne yhtäkkiä häviävät hänen huomaamattaan. Tässä kohtaa Heidi alkaa itsekkin epäillä itseään, ehkä on sittenkin huomaamattaan itse syönyt pepperonisiivut:

Pysähdyn hetkeksi, jäykistyn. Olen näkevinäni itseni, olen haistavinani miltä makkara tuoksui, kuminaa, paprikaa, ihanaa eläinrasvaa. Olen muistavinani – mitä enemmän sitä mietin sitä todemmalta se tuntuu – kuinka kuin taiottuna käsi olisi voinut nousta suuta kohti, ja kuinka hampaat olisivat voineet iskeytyä viipaleisiin, poskihampaat pusertaneet pyörryttävän suolaista ja mausteista lihamehua kielelle... (LA, 228.)

Ehkä Heidi sittenkin on – ”kuin tuiottuna” – mennyt syömään eväät itse. Siinä tapauksessahan Heidi olisi voinut olla osallisena muissakin tihutöissä.

Teoria ei kuitenkaan ole täysin aukoton, sillä päähenkilöille tapahtuu myös sellaista, missä Heidi ei mitenkään voi olla osallisena. Yhtenä yönä päähenkilöt ovat esimerkiksi nukkumassa teltassa, kun teltan eteisestä alkaa kuulua kolinaa. Jyrki nousee ylös ja toteaa, että joku tai jokin on käynyt siirtelemässä heidän pesemättömiä astioitaan. ”Huudan pelotteluhuudon, annan kurkustani tunkea karjumista ja mölinää. Kuulen kaksi hätäistä rahahdusta ja sitten läiskettä, tai taputtavaa ääntä. Askeleet, kypälät, häntä, mitä?” (LA, 86.) ”Läiskettä” tai ”taputtavaa ääntä” voisi kuvitella lähtevän esimerkiksi isohkon kealinnun siivistä.

Lähellä romaanin loppua Jyrkiltä häviää kengännauha ja taas hän epäilee ensin Heidiä asiasta. Jyrki saa kuitenkin oivalluksen ja ymmärtää, että joku ulkopuolinen on saattanut käydä tekemässä kiusaa heille:

Hetkinen.

Nelson Lakes.

Speargrass Hut.

Se hälinä ja hulina joka kuistilla aamulla vallitsi, kun osa repuista oli revitty auki ja kengännauhoja ja avaimia ja pohjallisia oli kadonnut.

Mitä se ornitologi Melaleucassa sanoikaan? Ja ranger Keplerillä? (LA, 308–309.)

Ornitologi Melaleucassa puhui lintujen viisaudesta ”— monet papukaijalajit ovat ainakin viisivuotiaan lapsen kognitiivisella tasolla” (LA, 263), mutta Jyrki ei uskonut hänen puheitaan. Ranger Keplerillä taas puhui keoista: ”Ja ne ovat fiksuja ja ilkeitä kuin mitkä” (LA, 107). Hän kertoi, että kun keat saavat turisteilta ruokaa, ne eivät enää jaksa nähdä vaivaa ruokansa eteen ja kehittävät sijaistoimintoja (LA, 107). Tässä keskustelussa Jyrki ei vielä keskittynyt oppimaan keoista. Hän oli liian kiireinen loukkaantumaan siitä, että ranger kutsui heitä turisteiksi.

Jyrki ei siis uskonut sitä, mitä asiantuntijat hänelle kertoivat linnuista, ennen kuin hän itse todisti asian. Lopulta Jyrki kuitenkin suostuu muuttamaan käsitystään linnuista, kun häneltä itseltäänkin varastellaan tavaraa, ja mitään muuta järkevää selitystä ei yksinkertaisesti ole. Jyrki muuttaa siis käsityksiään kovin hitaasti, mutta tekee sen kuitenkin, kun sekä asiantuntijatieto että hänen omat kokemuksensa pakottavat hänet siihen.

Olen kuvannut sitä, miten kea-linnun käytöksestä voi päätellä, että sillä on joitakin samoja tietoja ja taitoja mitä meillä ihmisilläkin on. Tässä jälkimmäisessä ehdottamassani tulkintavaihtoehdossa linnun näkökulmaa ei olekaan. Tätä voisi tulkita niin, että linnusta ja linnun näkökulmasta on mahdotonta saada varmaa tietoa. Tämä vaihtoehto jää auki, mutta antoisampi on silti se tulkinta, missä voimme saada tietoa linnun pään sisältä. Samalla tavalla kun voimme analysoida esimerkiksi Jessen toimintaa ja saada tietoa siitä, miksi Jesse tekee niin kuin tekee, voimme analysoida myös kea-linnun toimintaa.

3.3 Metsäpalot ja ekokritiikki

Vaikka kyllä minä tiesin kaiken tämän.

Kuinka ruokamulta köyhdytettiin. Kuinka kaviot ja sorkat, joita maaperä ei koskaan ollut ennen tuntenut, tiivistivät maan hengittämättömäksi ja mahoksi. Kuinka ne pienet pörröiset otukset, jotka olivat ruokaa etsiessään möyhentäneet maata, olivat jääneet maahan tuotujen rottien ja kettujen suuhun. Kuinka ikimetsät hakattiin niin, että tulta kestäviä suuria puita ei enää yksinkertaisesti ollut ja uusi hento kasvusto oli entistä alttiimpaa joka kipinälle.

Sillä tavalla Australia syttyy.

Sillä tavalla maailma poltetaan. (LA, 174)

Tässä kohtaa kuvataan sitä, miten ihminen aiheuttaa metsäpaloja Australiassa. Tämä pitää reaalimaailmassakin paikkansa. Metsä palaisi siellä kyllä itsestäänkin, mutta ihminen edesauttaa metsäpaloja. Kun metsiä on hakattu, on kaadettu vanhoja puita, jotka kestävät metsäpaloja. Nuori metsä ei kestä palamista, ja tulipalosta ei jää jäljelle mitään, Sinisalo selittää Ylen haastattelussa.

Ihmisen vaikutuksesta myös eläinlajisto on muuttunut. Jotkin lajit ovat hävinneet kokonaan ja ihminen on myös tuonut tilalle uusia lajeja. Myös tämä vaikuttaa maaperään ja tekee siitä paloalttiimpaa. Osittain syynä on ilmastonmuutos ja kuivuus. Ihmisen vaikutus on syypää näihin tulimyrskyihin, Sinisalo summaa. (Yle 2009).

Seuraavassa romaanikatkelmassa australialainen autokuski Bill tulkitsee Australian tilannetta omalla tavallaan. Myös Bill elollistaa ympäristön ja kutsuu sitä Äiti Maaksi, jota me ihmiset toiminnallamme häiritsemme.

”Että ihan kuin me, me ihmiset, olisimme Äiti Maan iholla kihiseviä syöpäläisiä, me kutitamme ja kiusaamme ja kiehnäämme ja ärsytämme, kunnes sillä ei ole enää muuta tehtävissä kuin desinfioida itsensä. Se

nostaa kuumeen, ja se varmaan kirpaisee kuin happokylpy, mutta sen on se tehtävä. Sen on vain se tehtävä.” (LA, 177)

Billin kuume-vertaus saa Jyrkin vertaamaan Australian tilannetta Lapin tilanteeseen:

Enkä minä voinut olla ajattelematta sitä, kuinka samalla tavalla pohjoisessa kuume nousee, lumirajat vetäytyvät, jäätiköt sulavat. Talvien lämmitessä elinkeinot pakenevat.

Lappia raiskataan kuin Australiaa ennen. Jättihotelleja, yhä uusia kauppakeskuksia, kylpylöitä. Tulkaa tänne, koskemattomaan luontoon! (LA, 178.)

Kuumeen nousemisella pohjoisessa Jyrki tarkoittaa tietysti ilmaston lämpenemistä. Ilmasto lämpenee ja lumirajat vetäytyvät, mikä vaikuttaa myös Lapin matkailuun. Turistithan tulevat Lappiin nimenomaan kylmän talven eksotiikan vuoksi.

Toisaalta matkailu elinkeinona voi myös pahentaa ilmaston lämpenemistä, mistä Jyrki avautuu seuraavaksi:

Kaikki ajattelu on hukassa. Hullussa Porossa oli joka päivä vieraille järkälemäisiä buffet-aterioita. Suurin osa ruoasta oli rekan tai lentokoneen tuomaa. Joka päivä syömättä jäänyt ruoka – ja sitä oli paljon – päätyi sekajätteeseen. Sitä kauhottiin vadeilta ja kulhoista ja pöytään jätetyiltä lautasilta mustiin muovisäkkeihin, kiloittain, tonneittain.

Nyt se kaikki tuuttaa jossain metaania.

Jossain vaiheessa ympyrä sulkeutuu. (LA, 178.)

”Jossain vaiheessa ympyrä sulkeutuu” viittaa siihen, että lopulta maisema muuttuu takaisin erämaaksi. Seuraavassa katkelmassa Jyrki selittää asian. Se, että ympäristöä käytetään näin raaka-alla tavalla hyväksi, ei loppujen lopuksi ole kannattavaa myöskään ihmisille eikä heidän elinkeinoilleen. Katkelmassa Jyrki puhuu Ranskan Alpeista, mutta sama voi koskea melkein mitä tahansa ”hiihtohelvettiä”, kuten Jyrki laskettelukeskuksia kutsuu.

En voinut kuin kuvitella, miltä se näyttäisi muutaman kymmenen vuoden kuluttua: laakson pohja olisi soratasanko, jota satunnaiset puronuomat uurtaisivat ja muutama urhea ruohotupas koettaisi täplittää. Aution somerikon seasta pistäisi kattoja, savupiippuja, korkeiden rakennusten ylimmäisiä kerroksia. Siellä täällä moreenirinteistä töröttäisi vääntyneitä ja ruosteisia köysiratapylväiden jäännöksiä kuin hautautuneiden dinosaurusten luita.

Kun lumi alkaisi tulla yhä useammin alas vetenä noinkin korkealla, asiakkaat äänestäisivät jaloillaan. (LA, 179.)

Linnunaivojen Conrad-sitaateissa ilmassa on pahaenteistä hiljaisuutta. ”Ja tämän elämän hiljaisuus, se ei vähääkään muistuttanut rauhaa. Se oli kuin jokin leppymätön voima

hautomassa tutkimattomia aikeitaan. Sillä oli kostonhimoinen katse.” (LA, 187.) Myös Heidiä pelottaa Tasmanian ”korviasärkevä” hiljaisuus. Heidille se tarkoittaa sitä, että meri, pakoreitti, on liian kaukana. *Pimeyden sydämessä* hiljaisuus on pahaenteistä, sillä kun on liian hiljaista, on tapahtumassa jotain sellaista, mistä meillä ei ole aavistustakaan. Bill taas kuvailee seuraavassa katkelmassa metsäpalon jälkeistä metsän hiljaisuutta:

”Ainahan puhutaan metsien hiljaisuudesta. Mutta se hiljaisuus koostuu tuhansista pienistä äänistä. Lintujen laulusta ja niiden rahistelusta puissa ja maassa, ja jossain kaukana ruohoa jyrsivän wallabin rouskutuksesta, hyönteisten surinasta ja koppakuoriaisten askelista lehdillä, matojen möyrinästä mullassa, tuulen kahinasta ruohossa ja varvuissa ja puiden lehdissä ja pienissä oksissa. Mutta täällä Grampiansilla oli silloin kuin olisi kävellyt äänieristetyssä huoneessa. Se hiljaisuus oli todellista kuolemanhiljaisuutta.” (LA, 176)

Katkelmassa on hyvin paljon samoja elementtejä kuin ekokritiikin klassikon Rachel Carsonin *Äänettömän kevään* (1962) alkusivuilla:

Kaikkialla oli outo hiljaisuus. Linnut – minne ne olivat joutuneet? Ihmiset puhuivat niistä, ihmeissään ja levottomina. Ruokintalaudat talojen pihalla olivat autioina. Ne harvat linnut, joita joskus nähtiin, kävivät kuolinkamppailuaan: ne vapisivat rajusti eivätkä pystyneet lentämään. Kevään ääniä ei enää kuulunut. (Carson 1963, 8.)

Tässäkin luonnon muuttuneesta tilasta on kertomassa eläinten ja luonnon äänten puuttuminen. Hiljaisuus on tässäkin tekstissä ”kuolemanhiljaisuutta”, sillä ympäristöön kuuluvat elämän äänet. Mahdollinen intertekstuaalinen viittaus *Äänettömään kevääseen* rinnastaa *Linnunaivojen* metsäpalot Carsonin teoksen katastrofiin, missä ympäristön tuhoajana on hyönteismyrkky. Molemmissa teoksissa ympäristön tuhon edesauttajana on siis ihminen.

Tasmanian tilanne ei ole vielä sellainen, että siellä oikeasti esiintyvät metsäpalot olisivat välttämättä ihmisen aiheuttamia. Teoksessa metsäpalon sytyttää kea. Lintu sytyttää sen kuitenkin Jyrkin sytyttimellä, mitä Tasmaniassa ei olisi jos hän ei sitä olisi sinne tuonut. Kuten todettu, kukaan ei tee mitään yksin vaan ainoastaan osana toimijoiden ja tapahtumien verkostoa.

Teoksen pahaenteinen tunnelma ja hiljaisuus viittaavat ehkä teoksen loppuun, Tasmanian ”kostoon” heidän rauhaansa häiritseville ihmisille, tai sitten mahdollisesti Tasmanian tulevaisuuteen. Jos Tasmaniaa ei jätetä rauhaan, tulevaisuudessa sitä voivat kohdata samat ympäristön köyhtymistä ja metsäpaloja koskevat ongelmat kuin muuta Australiaa

aiemmin. Todellisessa maailmassahan Tasmania on kehittymässä nimenomaan siihen suuntaan.

Tämä Heidin kuvitteleva lomakeskus Tasmanian Bathurst Harbourin lahdella voi aivan hyvön olla Tasmanian tulevaisuutta:

En ole ikinä nähnyt paikkaa, johon sopisi paremmin hotelli tai lomakylä. –
– Cockle Creekistä puksuttaisi risteilyaluksia ankkuroitumaan Bathurst Harbourin marinaan. Okei, hiekkarantoja ihan tässä ei ole, mutta pienillä huviveneillä ajettaisiin nopeasti avomerен äärelle, missä kymmenet pienet ja täysin koskemattomat kultahietikot odottaisivat. Manneraustralialaiset tulisivat kymenä vilvoittelemaan ja hengittämään maailman puhtainta ilmaa, suojaisia poukamia löytyisi luksushuviloille kymmenittäin. (LA, 270.)

Loppujen lopuksi kuitenkin ympyrä sulkeutuu ja Tasmania saattaa selvitä ihmisten valloituksesta. Romaani loppuu *Pimeyden sydämen* katkelmaan:

Luonnon kasvoilla ei näkynyt jälkeäkään siitä kaikesta, mitä minulle oli kerrottu tästä merkillisestä tarinasta – tai oikeastaan sitä ei ollu kerrottu, olin pikemminkin saanut aavistaa sen apeista huudahduksista, joita täydensi olankohautus, keskenjääneistä lauseista, vihjauksista, jotka päättyivät syviin huokauksiin (LA, 331.)

3.4 Matkustamalla valloittaminen

Se oli vähän kuin jos minä olisin Overland, niin Jyrki katsoisi yhdessä tanssiessamme minun olkani yli johonkin salin toiseen nurkkaan, jonnekin missä vielä kutsuvampi, vielä häntä varten luodumpi nainen liikkuisi viekoitellen, ja minä kirvelevästi kokisin kuinka minä en riitä, sillä vielä villimpää ja arvoituksellisempaa on muualla, jonkun aarrettaan ymmärtämättömän miehen syleilyssä, ja Jyrki haluaa juuri sen mitä ei tällä hetkellä voi saada; se ei riitä mikä hänellä on sillä hetkellä käsiensä välissä ja rintaansa vasten. (LA, 188.)

Heidi vertaa tässä itseään Overland-vaellusreittiin ja kuvaa sitä, miten Jyrki tarvitsee jatkuvasti uusia ja haastavampia reittejä. Mikään suoritettu reitti ei tunnu tyydyttävän hänen seikkailunjanoaan vaan hän tarvitsee aina vain uusia kokemuksia.

Seuraavassa katkelmassa Heidi taas tunnistaa samankaltaista haikalua itsessään: ” – – [J]a kun suljen silmäni olen hetken aikaa Suomessa, siellä missä kesä on minulle tuttu, tuomi ja pihlaja, järven liplatus, laulurastas ja peippo. – – Kuka tahansa antaisi nenän naamastaan saadakseen olla täällä, ja silti minä ikävöin jonnekin muualle.” (LA, 112)

Tämä kertoo siitä, että matkustushalut eivät välttämättä poistu matkustamalla, ihminen ei välttämättä ole tyytyväinen koskaan.

Ihmiset haluavat matkustaa syrjäisiinkin paikkoihin, vaikka on tiedossa että se aiheuttaa haittaa ympäristölle. Syitä voivat olla esimerkiksi seikkailun halu tai itselle tai muille näyttämisen tarve kuten Jyrkillä. Seuraava katkelma on *Pimeyden sydäimestä*: ”Kuninkaitten piti olla rautatieasemilla häntä vastassa, kun hän palaisi jostain aavemaisesta, olemattomasta maasta, jossa hän aikoi suorittaa suuria tekoja (LA, 59). *Pimeyden sydämessä* pohditaan siis samaa näyttämisen tarvetta kuin esimerkiksi Jesse Linnunaivoissa pohti: ”Ei kukaan voi kulkea lopun elämänsä niin että sen ympärillä on vaikka joku Australian haju, että siitä näkisi päältä että jossain on käyty. Sen on itse se aina otettava puheeksi” (LA, 108).

Seuraava sitaatti on *Pimeyden sydäimestä*: ”He olivat valloittajia, ja valloittamiseen tarvitaan vain raakaa voimaa – turha kerskailla kenenkään jolla sitä on, sillä voima on pelkkä sattuma joka johtuu toisten heikkoudesta” (LA, 17). Vaikka Jyrki ei halua jättää ympäristöön jälkiä käynnistään, voi matkustamisen ajatella olevan uusien paikkojen valloittamista.

Jäljeksi uuden paikan valloittamisesta riittää esimerkiksi valokuva käynnistä. Sillä voi myös näyttää muille, missä on tullut käyneeksi. Samalla tavalla kuin mahdollisimman syrjäiseen paikkaan surffaamaan hakeutuville nuorille miehille, myös Jyrkille on tärkeää, että matkasta pääsee kertomaan jollekin.

Ylikuluttamista, turhan tavaran ja materian omistamista kritisoidaan avoimesti syystäkin. Kokemusten haalimiseen ei kuitenkaan tunnu pätevän sama logiikka, vaikka myös se kuluttaa maapallon varoja. Ehkä myös matkustamisen ja äärielämysten hintaa voisi miettiä tästä näkökulmasta.

Pimeyden sydämessä matkustetaan Kongoon norsuunluun perässä. Paikallisia käytetään orjina ja kunnan korvausta norsuunluusta ei makseta. Tämä perustuu tietenkin oikeisiin tapahtumiin Kongossa siirtomaavallan aikana. *Linnunaivoissa* Kongon valloittamista verrataan Tasmanian valloittamiseen. *Pimeyden sydämen* päähenkilön matka Kongojokea pitkin rinnastetaan Heidin ja Jyrkin matkaan Tasmaniaan, ”pimeyden sydämeen”.

”Päästä kiskomaan aarteita tämän maan sisuksista – siinä oli heidän pyyteensä, eikä sen takana ollut moraalista tarkoitusta yhtään enempää kuin on kassaholviin murtautuvilla varkailla” (LA, 119). Jos tätä sitaattia *Pimeyden sydäimestä* tulkitsee *Linnunaivojen* kontekstissa, aarteilla voitaisiin tarkoittaa esimerkiksi elämysten ja kokemusten tavoittelemista. Siitähän turismissa on kyse, kutsui matkailija itseään turistiksi tai ei.

Romaanissa Jyrki edustaa ihmistä, joka ei halua aiheuttaa haittaa ympäristölle. Silti ilman Jyrkiä koko reissua toiselle puolelle maailmaa ei olisi tehty. Ympäristössä voi liikkua niin, että siitä jää vain pieni jälki, mutta ympäristölle ja varsinkin erämaalle on kuitenkin parempi, ettei ihminen mene sinne ollenkaan.

4 Päätäntö

Tässä tutkielmassa tarkastelin *Linnunaivot* -romaanin inhimillisiä ja ei-inhimillisiä toimijoita ja sitä, miten romaanissa kuvataan ihmisen ja ympäristön suhdetta. Hypoteesini oli, että *Linnunaivoissa* laajennetaan nykyisenlaista ympäristö- ja eläinkäsitystä, ja tutkielman tulokset vahvistivat käsitystäni tästä. Sekä eläimet että ympäristö nähdään romaanissa toimijoina sen sijaan, että ne olisivat vain taustana ihmisten toiminnalle.

Tutkielmani edustaa ekokriittistä tutkimusta, sillä tutkin sitä, miten eläimiä ja ympäristöä kuvataan teoksessa. Materiaalista ekokritiikkiä tutkielmassa edustaa ympäristön toimijuuden analyysi ja näkemys siitä, että mikään ei toimi yksin vaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Henkilöhahmoanalyysin kautta erittelin sitä, minkälaisia tyyppisiä eri hahmot teoksessa edustavat ja mitä näillä tyypeillä tuodaan esiin ihmisen ja ympäristön suhteesta.

Käsittelin romaanin erilaisia toimijoita ja sitä, miten siinä rinnastetaan ihminen ja eläin. Tutkimuskysymyksiäni olivat: Millaisia toimijoita romaanissa on? Mikä on erilaisten toimijoiden rooli tarinassa? Mitä erilaisten toimijoiden rooleilla halutaan sanoa ihmisen ja luonnon suhteesta? Jesse ja kea-lintu tekevät samanlaisia asioita ja Heidikin saa välillä lintumaisia piirteitä. Kea-linnulla on romaanissa inhimillisiä piirteitä, ja ainakin osa niistä on olemassa myös tosimaailman kea-linnulla.

Linnuista saadaan koko ajan lisää tietoa ja ne osoittavat viisauttaan, kun niitä tarkkaillaan ja tutkitaan. Yksi romaanin teemoista on tuoda esiin lintujen viisautta ja sitä, miten linnuilla on yllättävän paljon samanlaisia ominaisuuksia kuin ihmisilläkin. Tähän viittaa romaanin nimi *Linnunaivot*. Linnuista saadaan koko ajan lisää tietoa ja ne osoittavat viisauttaan, kun niitä tarkkaillaan ja tutkitaan. Romaanin kea-lintu osasi sytyttää tahallaan metsäpalon ja esimerkiksi käyttää inhimillistä kieltä. Näitä samoja taitoja löytyy myös tosielämän linnuilta. Näyttää siltä, että linnut huvittelevat samoilla tavoilla kuin ihmisetkin. Mahdollisesti nämä eläimet muistuttavat meitä monilla muillakin tavoilla, joista emme vain vielä tiedä.

Romaanin eri hahmot edustavat omalta osaltaan erilaisia suhteita ympäristöön. Jyrki on valistunut ympäristön suhteen ja tietää millä tavoin ihmiset aiheuttavat haittaa ympäristölle. Heidi suhtautuu ympäristöön välittömämmin. Myös Heidi välittää

ympäristöstä, mutta ei ole niin tarkka siitä, minkälaista jälkeä ympäristöön jättää. Jesse ja Kea taas tekevät mistä lystää ja saavat nautintoa ympäristönsä tuhoamisesta. Esittämällä eri hahmojen kautta varsin erilaisia kärjistettyjä ihmistyyppejä romaanissa tuodaan esille äärimmäisten tai yksipuolisten ajattelutapojen haitallisuus.

Kolmannessa luvussa käsittelin ympäristön kuvausta romaanissa. Tutkimuskysymyksiäni olivat: Miten ihmisen ja ympäristön suhdetta kuvataan romaanissa? Miten ympäristöä kuvataan? Onko ympäristökin romaanissa toimija? Heidin kertomissa osuuksissa ympäristöä kuvataan elävänä ja eläimet sekä ympäristö itsessään esitetään toimijana. Ympäristö ja ihmiset ovat vuorovaikutuksessa; ympäristö reagoi päähenkilöiden toimintaan ja toisinpäin.

Ympäristö esiintyy elävänä ja itsenäisenä toimijana varsinkin Heidin kertomissa osuuksissa. Tämä tulee ilmi esimerkiksi, kun tarkastellaan, minkälaisin sanavalinnoin ympäristöä kuvataan. Ympäristöä kuvataan aktiivisena toimijana, joka esimerkiksi rikkoo päähenkilöiden varusteita. Heidi pelkää ympäristöä ja kuvittelee, että se haluaa kostaa päähenkilöille heidän Tasmaniaan tulonsa. Jyrki ei suostu suhtautumaan ympäristöön elävänä, mutta saa kuitenkin osansa Tasmanian jekuista. Aluksi Jyrkin on vaikea uskoa myös eläinten kykyihin, mutta hän päätyy kuitenkin muuttamaan käsityksiään, kun joutuu itse ympäristön kiusan kohteeksi.

Yksi romaanin teemoista on matkustaminen ja sen haitallisuus ympäristölle. Ihmisillä on tarve matkustaa, vaikka on tiedossa, että siitä on väistämättä haittaa ympäristölle. Heidin ja Jyrkin matka Tasmaniaan rinnastetaan romaanissa *Pimeyden sydämen* matkaan Kongoon. *Linnunaivojen* tarinan rinnastaminen *Pimeyden sydämeen* tuo romaaniin näkökulman, missä historian tapahtumia verrataan nykyajan tapahtumiin. Matkustamista verrataan valloittamiseen ja Tasmanian turismia Kongon riistämiseen. Tasmania ja Lappi ovat vielä suurimmaksi osaksi erämaata, mutta eivät kauaa, jos niiden suosio turistien parissa jatkaa kasvuaan.

Tämän tutkielman tekemisen motiivina minulla toimii se, että mielestäni Johanna Sinisalo osallistuu teoksillaan eläin- ja ympäristökäsitysten päivittämiseen sellaiseen suuntaan, että se vastaa paremmin sitä tutkimustietoa, mitä meillä on eläimistä ja ympäristöstä on. Lisäksi myös ilmastokriisi vaatii ihmisiä miettimään suhdettaan ympäristöön uudelleen. Tietomme eläimistä ja ympäristöstä kasvaa koko ajan ja tämän myötä myös ihmisten käsitys eläimistä ja ympäristöstä tulisi vastata sitä tietoa, mitä meillä niistä on.

Kuten Lummaa (2013, 27) toteaa, kaunokirjallisuuden avulla voimme rakentaa yhteyksiä vieraisiin, ei-inhimillisiin maailmoihin ja yrittää ymmärtää niitä. Kaunokirjallisuus osallistuu neuvotteluun eläin- ja ympäristökäsityksistä ja *Linnunaivot* on mielestäni ajankohtainen ja kantaaottava esimerkki tällaisesta teoksesta. Garrard (2004, 71) huomauttaa, että kaikkein tärkeintä ei kuitenkaan ole määrittelemineen, vaan vastuullisuus ympäristöä kohtaan. Sen lisäksi, että *Linnunaivoissa* uudelleenmääritellään ympäristökäsitystä, siinä tuodaan esiin myös aivan konkreettisia ongelmia liittyen siihen, miten ihmiset toimivat ympäristöä kohtaan esimerkiksi roskaamalla, saastuttamalla ja kestäättömällä matkailulla.

Tutkielmaa kirjoittaessa romaanin dystooppiset metsäpalokuvaukset ovat tulleet hirvittäväällä tavalla todeksi, kun Australia on palanut ennennäkemätöntä tahtia. Luonto palautuu, mutta se ei kuitenkaan tule olemaan entisensä. Myös Suomen Lapissa ”kuume nousee” kuten romaanissa asia ilmaistaan. Lämpötilat kohoavat ilmastonmuutoksen seurauksena ja arktiset lajit joutuvat vetäytymään kauemmas pohjoiseen pärjätäkseen. Myös Suomessa monet uhanalaiset kasvi- ja eläinlajit ovat todellisuudessaakin vaarassa (Tallinen 2019). Jotta välttyisimme tässä tutkielmassa käsitellyiltä haitoilta, suhtautumistamme ympäristöön, ilmastonmuutokseen ja matkustamiseen on pakko muuttaa sitä mukaa, kun maailma ympärillämme muuttuu.

Lähteet

Primäärilähteet

Sinisalo, Johanna 2008. *Linnunaivot*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos. (LA)

Sekundäärilähteet

Painetut lähteet

Aaltola, Elisa 2013. Johdanto: Ihminen, eläin vai molemmat? Teoksessa Elisa Aaltola (toim.) *Johdatus eläinfilosofiaan*. Helsinki: Gaudeamus, 9–27.

Abbott H. Porter 2005. Narrative. Teoksessa Herman, David ; Manfred, Jahn & Ryan, Marie-Laure 2005. *Routledge encyclopedia of narrative theory*. Lontoo: Routledge, 339–344.

Ackerman, Jennifer 2017. *Viisaat linnut*. (*The Genius of Birds* 2016.) Suomentanut Heli Naski. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Balcombe, Jonathan 2014. *Eläimellinen nautinto*. (*Pleasurable Kingdom: Animals and the Nature of Feeling Good* 2006.) Suomentanut Eila Salomaa. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Bekoff, Marc 2002. *Minding Animals : Awareness, Emotions, and Heart*. New York: Oxford University Press.

Brooker, Peter ; Selden, Raman & Widdowson, Peter 2017. *A Readers's Guide to Contemporary Literary Theory*. New York: Routledge.

Carson, Rachel 1963 (1962). *Äänetön kevät*. (*Silent Spring* 1962.) Suomentanut Perti Jotuni. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Chatwin, Bruce 1987. *Songlines*. Lontoo: Jonathan Cape.

Conrad, Joseph 1988 (1968). *Pimeyden sydän*. (*Heart of Darkness* 1902.) Suomentanut Kristiina Kivivuori. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Duncan, I., & Bohls, E. A. 2005. *Travel Writing 1700-1830 : An Anthology*. Oxford: OUP Oxford.

Garrard, Greg 2004. *Ecocriticism*. Lontoo: Taylor & Francis Group.

Garrard, Greg 2014. Introduction. Teoksessa Greg Garrard (toim.) *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford: Oxford University Press, 1–24.

Glotfelty, Cheryl 1996. Introduction. Literary Studies in an Age of Environmental Crisis. Teoksessa *The Ecocriticism Reader*. Atena & Lontoo: The University of Georgia Press. xv - xxxvii.

- Glotfelty, Cheryll 2012. Preface. Teoksessa. Greg Garrard (toim.) *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford: Oxford University Press, ix - xii.
- Graham, Allen 2011. *Intertextuality*. Abingdon: Routledge.
- Halme, Jukka 2006. Esipuhe. Teoksessa Halme, Jukka (toim.). *Uuskummaa? Modernin fantasian antologia*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kirjava, 9–12.
- Hediger, Ryan & McFarland, Sarah E. 2009. Approaching the Agency of Other Animals: An Introduction. Teoksessa Hediger, Ryan, and Sarah E. McFarland. *Animals and Agency: An Interdisciplinary Exploration*. Leiden: Brill, 1–22.
- Lahtinen, Toni & Lehtimäki Markku 2008. Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen. Teoksessa Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki (toim.) *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Helsinki: SKS, 7–28.
- Lummaa, Karoliina 2013. Vieraslajisuudesta vierasmaailmaisuuuteen – lintujen kohtaamisen uutta runousoppia. *Avain* 2/2013, 25–52.
- Lummaa, Karoliina 2016 (2014). Antroposeeni ja objektien ekologia. Ihmisen luontosuhde humanismin jälkeen. Teoksessa Karoliina Lummaa & Lea Rojola (toim.) *Posthumanismi*. Turku: Eetos, 265–288.
- Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea 2016 (2014). Johdanto: Mitä posthumanismi on? Teoksessa Karoliina Lummaa & Lea Rojola (toim.) *Posthumanismi*. Turku: Eetos, 13–32.
- Lyytikäinen, Pirjo 2006. Rajat ja rajojen ylitykset. Lajit kirjallisuudessa ja kirjallisuudentutkimuksessa. Teoksessa *Genre – tekstilaji*. toim. Mäntynen, Anne ; Shore, Susanna & Solin, Anna. Helsinki: SKS. 165–183.
- Lyytikäinen, Pirjo 2015. Realismia fantasian ja allegorian maisemissa: Erich Auerbach, ”Helvetin” realismi ja Johanna Sinisalon Linnunaivot. *Avain* 1/2015, 11–28.
- Mathews, Richard 2002 (1997). *Fantasy. The Liberation of Imagination*. New York: Routledge.
- Margolin, Uri 2005. Character. Teoksessa *Routledge encyclopedia of narrative theory*. Lontoo: Routledge, 53–57.
- Mäkikalli, Aino & Steinby, Liisa 2013. *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Vantaa: SKS.
- Oppermann, Serpil 2014. From Ecological Postmodernism to Material Ecocriticism: Creative Materiality and Narrative Agency. Teoksessa Oppermann, Serpil & Iovino, Serenella (toim.) *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press, 21–36.
- Oppermann, Serpil & Iovino, Serenella 2014. Introduction: Stories Come to Matter. Teoksessa Oppermann, Serpil & Iovino, Serenella (toim.) *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press, 1–20.
- Pepperberg, Irene 2002. *The Alex Studies. Cognitive and Communicative Abilities of Grey Parrots*. Cambridge: Harvard University Press.
- Peterson, Bo 2006. Kirjallisuuden lajien teoriasta ja käytännöstä. Teoksessa *Genre – tekstilaji*. toim. Mäntynen, Anne ; Shore, Susanna & Solin, Anna. Helsinki: SKS.

- Pivetti, Monica 2005. Ihmisen ja eläimen välisen suhteen kehittyminen länsimaissa. Suomentanut Hirsjärvi, Paula ; Mäkinieniemi, Jaana-Piia & Saunanoja, Saara. Teoksessa Hirsjärvi, Paula ; Mäkinieniemi Jaana-Piia ; Saunanoja, Saara & Siitonen, Arto. (toim.) *Koe-eläinetiikkaa*. Helsinki: Yliopistopaino. 39–54.
- Poe, Edgar Allan 1990. Korppi. (The Raven 1845.) Suomentanut Niilo Idman. Teoksessa *Korppi ja kultakuoriainen*. Juva: Kustannus Oy Forma, 7–10.
- Poe, Edgar Allan 1990. Usherin talon häviö. (The Fall of the House of Usher 1939.) Suomentanut Yrjö Kivimies. Teoksessa *Korppi ja kultakuoriainen*. Juva: Kustannus Oy Forma, 197–222.
- Poe, Edgar Allan 2006. Rue Morguen murhat. (The Murders of the Rue Morgue 1841.) Suomentanut Jaana Kapari. Teoksessa *Edgar Allan Poe. Kootut kertomukset*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos, 379–417.
- Raipola, Juha 2015. *Ihmisen rajoilla : Epävarma tulevaisuus ja ei-inhimilliset toimijuudet Leena Krohnin Pereat munduksessa*. Tampere: Tampere University Press.
- Rowe, Stephanie, 2009. No human hand? The Orang-Outang in Poe's "The Murders in the Rue Morgue". Teoksessa Hediger, Ryan & McFarland, Sarah, E. (toim.) *Animals and Agency. An Interdisciplinary Exploration*. Leiden: Brill, 1–22.
- Sinisalo, Johanna 2007 (2000). *Ennen päivänlaskua ei voi*. Juva: Tammi
- Sinisalo, Johanna 2008 (2005). *Kädettömät kuninkaat ja muita häiritseviä tarinoita*. Helsinki: Teos.
- Sinisalo, Johanna 2018. *Renaten tarina*. Helsinki: Johnny Kniga.
- Soikkeli, Markku 2013. Peikkoja, papukaijoja ja laulajauroksia. Teoksessa Hallila, Mika ; Hosiaislouma, Yrjö ; Karkulehto, Sanna ; Kirstinä, Leena & Ojajärvi, Jussi. (toim.) *Suomen nykykirjallisuus 1. Lajeja, poetiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 289.
- Soikkeli, Markku 2015. *Tieteiskirjallisuuden käsikirja*. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Szczeszak-Brewer, Agata 2015. Introduction. Teoksessa Szczeszak-Brewer, Agata. (toim.) *Critical Approaches to Joseph Conrad*. Columbia: University of South Carolina, 1–14.
- Vandermeer Ann & Vandermeer Jeff 2008. *The New Weird*. San Francisco: Tachyon.
- Winston, Greg 2015. "The great demoralization of the land" Postcolonial Ecology in Heart of Darkness. Teoksessa Szczeszak-Brewer, Agata. (toim.) *Critical Approaches to Joseph Conrad*. Columbia: University of South Carolina, 41–58.

Painamattomat lähteet

- Aaltio, Marja 2018. Johanna Sinisalon mielestä romaanin aiheen pitää olla romaanin kokoinen, ei vain venytetty novelli – Maailmanympärysmatka muutti urapolun. *Aamulehti*. <https://www.aamulehti.fi/hyvaelama/johanna-sinisalon-mielesta-romaanin->

aiheen-pitaa-olla-romaanin-kokoinen-ei-vain-venytetty-novelli-
maailmanymparysmatka-muutti-urapolun-200958431 (4.4.2019).

Gibson, Sallese 2017. Tourism development push threatens north-west Tasmania's unique qualities, say locals. *ABC News*. <https://www.abc.net.au/news/2017-03-19/how-much-tourism-is-too-much-for-tasmanias-nw-coast/8359606> (22.10.2019).

Hiltunen, Jari Olavi 2018. Johanna Sinisalon pitkä tie kuun pimeälle puolelle. *Kiiltomato*. <https://kiiltomato.net/johanna-sinisalo-renaten-tarina/> (4.4.2019).

Hyypä, Anne 2018. ”Eläin. Eläin?” *Inhimillisen ja ei-inhimillisen väliset rajapinnat Johanna Sinisalon romaaneissa Ennen päivänlaskua ei voi ja Enkelten verta*. Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu –tutkielma. Turun yliopisto. http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/145583/Hyypa_Anne_progradu.pdf?sequence=1&isAllowed=y (4.4.2019).

Lahtinen, Toni 2017. *Ekodystopiat kaunokirjallisuudessa*. Puheenvuoro seminaarissa Ekologinen kompensatio – Viherpesua vai pesunkestävää vihreyttä. 9.6.2017. <https://vimeo.com/221566579> (11.3.2020).

Kea Conversation Trust 2020. Kea, a national kaitiaki and taonga. <https://www.keaconservation.co.nz/kea-information/> (11.1.2020).

Kirjasampo 2019. Johanna Sinisalo. https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aperson_123175941736057 (4.4.2019).

Rautio, Janniina 2016. *Eläinkäsitys Johanna Sinisalon romaanissa Ennen päivänlaskua ei voi*. Oulun yliopisto. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201612173314.pdf> (4.4.2019).

Ross, Selina 2019. Tasmania's international tourism industry booming, with Chinese visitors driving growth. *ABC News*. <https://www.abc.net.au/news/2019-01-09/tasmania-tourism-boom-driven-by-chinese-tourists-report-says/10701274> (22.10.2019).

Tallinen, Paula 2019. *Ilmastonmuutoksen vaikutus Suomen luontoon esimerkkiympäristöissä*. <https://wwf.fi/ilmastonmuutos-suomessa/> (28.3.2020).

Temple, Philip 1994. Kea: The Feisty Parrot. *New Zealand Geographic*. <https://www.nzgeo.com/stories/kea-the-feisty-parrot/> (4.4.2019).

White, Rebekah 2018. Birds of Play. *New Zealand Geographic*. <https://www.nzgeo.com/stories/birds-of-play/> (4.4.2019).

Whiting, Natalie 2018. Tourism boom and hotel investment lauded by industry, but some fear Tasmania's natural charm under threat. *ABC News*. <https://www.abc.net.au/news/2018-04-27/tasmania-peak-tourism-hotels-development-question-debated/9691926> (22.10.2019).

Yle 2005. Australiassa suunnitellaan vieraslajien tuhoamista. <https://yle.fi/uutiset/3-5746800> (4.4.2019).

Yle 2009. Johanna Sinisalo: Linnunaivot. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2009/03/25/johanna-sinisalo-linnunaivot> (11.4.2019).

Yle 2020. Avara luonto. Ihmeellinen Australia. <https://areena.yle.fi/1-50104101>.
(15.4.2020).